శ్రీశైలక్షేత్రము

(All About Srisailam)

రచయిత:

శ్రీ బులుసు - వేంకటరమణయ్య

ఆంధ్రోపాధ్యాయులు

హిందూ థియాలాజికల్ హైస్కూలు, మద్రాసు.

ప్రకాశకులు:

బాలసరస్వతీ బుక్ డిపో,

ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్సు

పోష్టుబాక్సు నెం. 8, కర్నూలు.

బ్రాంచి: నెం. 6, సుంకురామచెట్టి స్ట్రీట్, మద్రాసు-1.

 1959 (వెల రు. 1-0-0

ప్రథమ ముద్రణ—1958.
ద్వితీయ ముద్రణ—1959.
తృతీయ ముద్రణ—1959.

వెల రూపాయి

ముద్రణ :
జైహింద్ పవర్ ప్రెస్, కర్నూలు.

ప్రకాశకుల మనవి

భారతదేశములోని శైవక్షేత్రములలో శ్రీశైలము ప్రధానమైనది. ఉత్తరభారతమున కాశీక్షేత్రమువలె దక్షిణ భారతమున నిది భక్తుల నాకర్షించుచున్నది. ప్రకృతిసిద్ధమైన సుందర దృశ్యములు కలిగి, ప్రకృతిరామణీయకమును కన్నులకు కట్టునట్లు ప్రదర్శించుచుండును. కావున భగవద్భక్తులను మాత్రమే కాక ఇతరులనుకూడ ఆకర్షించుచున్నది.

ఇట్టి సుప్రసిద్ధక్షేత్రముయొక్క మాహాత్మ్యమును గూర్చిగాని, ఇతర దృశ్యములనుగూర్చిగాని, సంపూర్ణముగాను ఆంధ్రమున గ్రంథములు వెలువడియుండలేదు. ఈ లోపము ను గ్రహించియే జనసామాన్యమున కందరికి బోధపడునట్టి విధమున శ్రీశైలమునుగూర్చిన విషయములు నన్నిటిని సంగ్రహముగా, సరళమైన భాషతో, సులభముగ శైలిలో గ్రంథస్థము జేసి, యీ 'శ్రీశైలక్షేత్రము'ను ప్రకటించుచున్నాము.

ఇందు శ్రీశైల ప్రశస్తిలో స్థల పురాణ మాహాత్మ్యముసు గూర్చిన వివిధగాథలు. దీని ప్రాచీనత, చారిత్రక విశేషములు. గ్రంథములలో దీని ప్రశంస, భౌగోళికముగ దీని ప్రాముఖ్యము. ఖనిజసంపద. వనస్పతులు ఓషధులు, ప్రముఖ దేవాలయములు. ఇతర దృశ్యములు, క్షేత్రములోని ఉత్సవములు వివరింపబడినవి. దీనిని చేరు పురాతన మార్గములు,

విషయసూచిక

చిత్రవివరణము

శివస్తుతి

వందే శంభు ముమాపతిం సురగురుం
వందే జగత్కారణం
వందే పన్నగ భూషణం శశిధరం
వందే పశూనాం పతిమ్,
వందే సూర్య శశాంక వహ్ని నయనం
వందే ముకుందప్రియం
వందే భక్తజనాశ్రయంచ వరదం
వందే శివం శంకరమ్. ౧

శివ శివేతి శివేతి శివేతి వా
భవ భవేతి భవేతి భవేతి వా,
హర హరేతి హరేతి హరేతి వా
భజ మనః శివమేవ నిరన్తరమ్. ౨

రత్నసాను శరాసనం రజతాద్రి శృంగనికేతనం
శింజినీకృత పన్నగేశ్వర మచ్యుతానలసాయకమ్,
క్షిప్రదగ్ధ పురత్రయం త్రిదశాలయై రభివందితం
చంద్రశేఖర మాశ్రయే మమ కిం కరిష్యతి వై యమః.

ఆత్మా త్వం గిరిజా మతిః పరిజనాః
ప్రాణాః శరీరం గృహం,
పూజా తే విషయోపభోగ రచనా
నిద్రా సమాధి స్థితిః,

సంచారః పదయోః ప్రదక్షిణవిధిః
స్తోత్రాణి సర్వా గిరో
యద్యత్కర్మ కరోమి తత్తదఖిలం
శంభో తవారాధనమ్. ౪

ప్రపంచ సృష్ట్యున్ముఖలాస్యకాయై
సమస్త సంహారక తాండవాయ,
జగజ్జనన్యై జగదేకపిత్రే
నమశ్శివాయై చ నమశ్శివాయ. ౫

ఒకదెస మాతృభావమును
నొక్కదెసం బితృభావముల్ సమా౦
శకముగఁ దాల్చి యోగిజన
సంతతి గన్గొను సంతరంగ దృ
ష్టికి గుఱియై తపస్యలకుఁ
జేరువ చుట్టమనంగ భక్తరా
జికి నలచేతి సొమ్మగు శ
శిస్ఫుటమౌళిఁ దలంతు శంకరున్. ౬

పార్వతీ పరమేశ్వరులు, నందీశ్వర, గణపతులు

శ్రీశైలము

భారత దేశమునందలి ప్రధాన పుణ్యక్షేత్రములలో శ్రీశైలము పేరుపొందినది. ఈ పేరిట మూడు క్షేత్రములు ప్రాచీనకాలముననే ప్రసిద్ధి చెందియున్నవి. ఈ మూడును ఆంధ్ర దేశమునకే చెంది యున్నవి. వీనిలో ఒకటి కర్నూలు జిల్లా–నందికొట్కూరు తాలూకాలో నల్లమల కొండలపై గల శ్రీశైలము. ఇది శైవక్షేత్రము. రెండవది చిత్తూరు జిల్లాలో తిరుమల పర్వతములపై శ్రీ వేంకటేశ్వరుని నివాస మగు శ్రీశైలము. ఇది విష్ణుక్షేత్రము. మూడవది గుంటూరు జిల్లాలోని కృష్ణానదీ తీరమునందుగల బౌద్ధ నాగార్జున నివాసమైన శ్రీశైలము. ఇది బౌద్ధక్షేత్రము.

ఈవిధముగా తెలుగునాట శ్రీశైలత్రయము వెలసినను–క్రమముగా శ్రీ వేంకటేశ్వర దేవుని నివాసము తిరుమల గను, బౌద్ధక్షేత్రము నాగార్జున–కొండగను ప్రసిద్ధములైనవి. శ్రీశైల మనగా నల్లమలలపై గల శ్రీ మల్లికార్జున నివాస మగు శైవక్షేత్రమే యని రూఢమైనది.

ఈ క్షేత్రమునకు శ్రీశైలమనియే కాక శ్రీ పర్వతము శ్రీగిరి, శ్రీనగరము మున్నగు పేర్లు వాడుకలో నున్నట్లు గ్రంథస్థప్రమాణములనుబట్టి తెలియుచున్నది.

శ్రీశైలక్షేత్రము సముద్రమట్టమునకు 1500 అడుగుల యెత్తున దుర్గమములగు పర్వతముల నడుమ నున్నను, భారత దేశమునందలి నలుమూలలనుండియు భక్తులు వచ్చి స్వామి దర్శనము చేసికొని కృతార్థులగుచుందురు. విశేషించి ఆంధ్రులు, కన్నడులు, మహారాష్ట్రులు, తమిళులు ప్రతిసంవత్సరము శివరాత్రి మున్నగు నుత్సవదినములందీ క్షేత్రమునకు వచ్చుచుండుట పరిపాటి.

భారతదేశమునందలి ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగములలోను ఒకటి యగు శ్రీ మల్లికార్జునలింగ మిచ్చట స్వయముగ ఆవిర్భవించినదని పెద్దలు చెప్పుదురు. ఈలింగమునకే పర్వతలింగమను పేరు ప్రసిద్ధమైయున్నది. అష్టాదశ మహాశక్తులలో ప్రధానమగు భ్రామరీశక్తి యీ క్షేత్రమున భ్రమరాంబ రూపమున అవతరించియున్నది.

సాధారణముగా క్షేత్రములలో నే యొక్క దేవతకో ప్రాముఖ్యముండును; ఇతర దేవతలకు ప్రాధాన్యము కానరాదు. శ్రీశైలక్షేత్రమునందు క్షేత్రనామమునుబట్టి శ్రీమల్లికార్జునలింగమునకే ప్రాధాన్యమున్నట్లు తోచుచున్నను, ఇచట భ్రమరాంబాదేవికిని ప్రాముఖ్యమున్నది. ఇచట దేవుడెంత ముఖ్యుడో, దేవియు నంతే ముఖ్యురాలే! (ఇరువురకును సమప్రాధాన్యము కలదు)

శైవక్షేత్రములన్నింటిలో శ్రీశైలమే యుత్తమోత్తమమైనది. కాశీక్షేత్రమున మరణమునం గాని ముక్తి లభింపదు. అరుణాచలమునందు భగవంతుని స్మరించినం గాని మోక్షము

కలుగదు. శ్రీశైలమునందో-శిఖరదర్శన మాత్రముననే ముక్తి లభించుననియు, పునర్జన్మ యుండ దనియు ప్రసిద్ధి. ఈయంశమునే

శ్లో॥ 'కాశ్యాంతు మరణాన్ముక్తిః
స్మరణా దరుణాచలే,
దర్శనాదేవ శ్రీశైలే
పునర్జన్మ న విద్యతే.'

అను నార్యోక్తి వెల్లడించుచున్నది. మఱియు-

'శ్రీశైల శిఖరే దృష్టే
పునర్జన్మ న విద్యతే.'

అను సుప్రసిద్ధోక్తియు ఈ విషయమునే తెల్పుచున్నది.

శ్రీశైలక్షేత్రము యుగయుగాంతరముల నాటిదని కొందరి విశ్వాసము. కృతయుగములో హిరణ్యకశిపుఁ డిచట మల్లికార్జునుని పూజించెననియు, త్రేతాయుగములో శ్రీరామచంద్రుఁడు తన వనవాస సమయమున నిచటికి వచ్చి స్వామిని సేవించెననియు. ద్వాపరయుగములో పాండవు లిచటికి వచ్చి స్వామిని దర్శించిరనియు, కలియుగమునందు ఆచార్య సిద్ధ నాగార్జునుఁడు మున్నగువారు ఇచట నివసించి స్వామి యనుగ్రహమునకు పాత్రులై రనియును పెద్దలు చెప్పుదురు.

మానవజీవితమునకు శ్రీశైలముతో ఎక్కువ సంబంధ మున్నది. సనాతనపద్ధతికి చెందిన ప్రతి హిందువుఁడును సంకల్పము చెప్పునపుడు శ్రీశైలమును స్మరించి, దానికిఁ దా

నేదిక్కున నున్నదియు చెప్పుచున్నను. దీనింబట్టి భారత దేశమున శ్రీశైలమునకుఁగల ప్రాముఖ్యము స్పష్టమగుచున్నది.

ఆదిశంకరులీక్షేత్రమునఁ గొన్ని దినము లుండిరఁట! ఆయన యిచట నున్నపుడొక విచిత్ర సంఘటన జరిగినది.

ఆ కాలములో శ్రీశైలప్రాంతమున 'కాపాలికులు' ఉండెడివారు. 'కపాలి' రూపమున నున్న శివుని వారారాధించుచు, నరబలివలననే కపాలీశ్వరునికి సంతృప్తి కలుగు నని నమ్ముచుండెడివారు. యువకులును, తేజోరాశులు నగు శంకరు లొకనాఁడు తపస్సులో మునిఁగియుండఁగా ఒక కాపాలికుఁ డాయనవద్దకు వచ్చి, ఆయినను బరిశీలించి చూచి, కాపాలీశ్వరునకు బలిగా నిచ్చుట కీయన ఎంతయు నర్హుఁ డని మనమున నిశ్చయించెను. ఆతఁడు ధ్యాననిమగ్నులై యున్న శంకరులను హెచ్చరించి "ఆర్యా! నేను గొప్ప చక్రవర్తి యొక్కగాని, గొప్ప సన్న్యాసియొక్కగాని శిరస్సును సమర్పించి పూజచేసిన యెడల కపాలీశ్వరుఁడు నాకు ప్రత్యక్షమయి కోరిన వరముల నొసఁగఁగలఁడు. కావున మీరు మీశిరస్సును ఖండించుట కనుమతింపవలెను" అని పలికెను. ఆ మాటలు విని శంకరులు చిఱునవ్వు నవ్వి "అయ్యా! దేవునకు నన్ను నీవు బలి యీయఁదలఁచినచో—నా కభ్యంతరము లేదు. ఆత్మరక్షణకు నే నెట్టి ప్రయత్నము చేయను. కాని, నా శిష్యులవలన నీ కెట్టి యాపదయును కలుగకుండ నీ వాత్మరక్షణ చేసికొనవలసి యుండును. ఆ విషయమై జాగరూకత వహించి యున్నచో, నీవు నీ కోరిన రీతిని నన్ను బలి యీయవచ్చును" అని

సమాధాన మిచ్చిరి. – ఆ మాటలకుఁ గాపాలికుఁడు మిగుల సంతసించి "సరియే! నా రక్షణనుగూర్చి నేఁ జూచుకొందును లెండు" అని పలుకుచుఁ దన చేతిలోని కత్తి నెత్తి శంకరాచార్యుల శిరస్సును ఛేదించుటకు సిద్ధముగ నుండెను.

ఆ సమయమున, ఆదిశంకరులశిష్యుఁ డగు పద్మపాదుఁ డాయనకు రక్షకుఁడై యుండెను. అతఁడు తన గురువునకుఁ గొంతదూరములో నుండుటచే, కాపాలికుని కృత్యమును గమనింపకపోయెను. కాని, తన యోగశక్తివలన తన గురువునకు ఘోరమగు నాపద రానున్నదని తెలిసికొని, కొన్ని మంత్రముల నుచ్చరించుచు త్వరత్వరగా శ్రీశంకరు లున్నచోటికి వచ్చెను. వచ్చి, కాపాలికుఁడు తన గురువును చంపుటకు సిద్ధముగ నుండుటను జూచి, తన గురువును రక్షింపవలె నని శ్రీలక్ష్మీనృసింహునిఁ బ్రార్థించెను. శ్రీనృసింహస్వామి ప్రత్యక్షమయి, కాపాలికుని ముక్క ముక్కలుగా ఖండించి శ్రీశంకరులను కాపాడెను. స్వామిని గాంచి శంకరులు పరమానందభరితులై, ఆ దేవునిఁ బొగడుచు నృసింహస్తోత్రమును రచించెను.

శ్రీశంకరులు శ్రీశైలమునఁ గొంతకాల ముండి రనుటకును. ఈ స్థలము మహాత్మ్యకలదనుటకు నింతకంటె తార్కాణము కాఁగలదు.

శ్రీశైలక్షేత్రము మిక్కిలి విశాలమగు భూభాగమున విస్తరించి యున్నది. దీని పొడవు ముప్పది గామడలు, వెడల్పు ముప్పది గామడలు నని చెప్పుదురు. దీనికి నలుదిక్కులందును నాలుగు ద్వారములు కలవు. దీని నడుమనున్న

ప్రదేశ మంతయు పవిత్రమైనది. పెక్కు క్షేత్రములతో విలసిల్లు చున్నది. దీని తూర్పుద్వారము త్రిపురాంతకము. ఇది కర్నూలుజిల్లా, మార్కాపురము తాలూకాలో నున్నది. దక్షిణద్వారము సిద్ధవటము. ఇది కడపజిల్లాలో నున్నది. పశ్చిమద్వారము అలంపూరు. ఇది కర్నూలునకు ప్రక్క నున్నది. ఉత్తరద్వారము ఉమామహేశ్వరము. ఇది తెలంగాణమున నున్నది. ఈ నాలుగు ద్వారములును పవిత్రస్థలములే! వీనిలో పెక్కు పుణ్యతీర్థములును, అనేక దేవాలయములును కలవు.

సమతలముతోఁ గూడిన శ్రీశైలము 1500 అడుగుల యెత్తుగలిగి, చల్లని వాతావరణముతో హాయిని గూర్చు చుండును. ఇది తూర్పు పడమరలకు మూఁడు మైళ్ళు, ఉత్తర దక్షిణముల కాఱుమైళ్ళ విస్తీర్ణము కలిగియుండును. ఒక చోట అడవి, వేఱొక చో తోఁట, ఒక్కెడ వాగులు కలిసి ప్రకృతి శోభ కాలవాలమై కన్నులపండువై యుండును.

—oo—

స్థల మాహాత్మ్యము

పుణ్యక్షేత్రముల కన్నింటికిని ఏదో యొక స్థలపురాణ మ్ముండి తీరును. శ్రీశైలమునకు అట్టి స్థలపురాణము స్కాందమునందలి శ్రీశైలఖండమునం గానవచ్చుచున్నది. ఇది 32 అధ్యాయములలో 12500 గ్రంథములలో వివరింపబడినది. ఈ మాహాత్మ్యమును తల్లి పార్వతికోరికపయి పరమేశ్వరుండు చెప్పెనంట! దానినే వేదవ్యాస మహర్షి కోరికపయి సనత్కు-మారుండు తరువాత తెలిపినట్లుండు గలదు. దీనినే నాగలూటి శేషనాచార్యుండను కవి శ్రీపర్వతపురాణ మనుపేర నొకపద్య కావ్యమును రచించి యున్నాడు.

ఈ మాహాత్మ్యమునందు శ్రీశైలమునకు—పేక శ్రీపర్వత మునకును, మల్లికార్జునస్వామికిని, భ్రమరాంబాదేవికిని ఆ యా నామములు గలిగిన విధము వివరింపబడినది.

ఆదికాలములో శిలాదుండను పేరుగల మహర్షి యుండెను. ఆతనికిం జాలకాలమువఱకు పుత్రసంతతి లేకుండెను. కావున, ఆ ముని భగవంతునియెడ భక్తిభావము కల పుత్రులను ప్రసాదింపవలెనని శంకరునింగూర్చి తపస్సు చేసెను. ఆతని తపోనియమమునకు సంతుష్టుండై గుణాత్ముండగు శివుండు ఇరువురు పుత్రులు కలుగునట్లుగా వర మొసంగెను. ఆ పుత్రులలో ఒకండు నందీశ్వరుండు. వేఱొకండు పర్వతుండు. పుట్టినప్పుడే

నుండియు వీ రిరువురును దైవభక్తి కలిగియుండి, పరమశివుని గూర్చి ఘోరమైన తపస్సు చేయసాగిరి.

కొంతకాలమునకు పరమేశ్వరుఁడు నందీశ్వరునకుఁ బ్రత్యక్షమై వరమును వేఁడుకొనవలెనని యడుగఁగా అతఁడు "సదా నీవు నాపై నివసించి నీ వాహనభాగ్యమును నాకు లభింపఁ జేయుము; నీవు నివసించు ఆస్థలము నాపేర వెలయు నట్లు వరము ననుగ్రహింపుము" అని కోరెను. పరమశివుఁ డట్లే యనుగ్రహించెను. నందీశ్వరుఁ డొక కొండగా మాఱఁగా, శివుఁ డచ్చట వెలసెను. ఆస్థలము నందిమండల మను పేరఁ బ్రసిద్ధమై శ్రీశైలమునకు నైరృతిదిశగా ఏఁబది మైళ్ళ దూరమున ఉన్నది.

కొంతకాలమునకు పరమేశ్వరుఁడు పర్వతునికిని బ్రత్యక్ష మయి వరము కోరుకొమ్మనెను. పర్వతుఁడు భక్తితో ముకుళితహస్తుఁడై పరాత్పరా! పర్వతరూపము ధరించిన నాపై నీవు స్థిరముగా నివసించవలె ననియు, నేను తపముచేసిన యియ్యెడనే పర్వతలింగ మనుపేర ఆవిర్భవించి, యీస్థలమును పవిత్రము నొనర్పవలె ననియు నా ప్రార్థన" అని విన్నవించెను. దానికి పరమేశ్వరుఁడు 'ఓయీ! నీ యీ కోరిక లోకోపకారకమైనది. దీని నెట్లును నెరవేర్తును. వేఱొకటి కోరుకొనుము' అని పలికెను. అంత పర్వతుఁడు 'దేవదేవా? భూలోకమునందలి సమస్త తీర్థములు నిచట సన్నిధానముపొంది సర్వ దేవతలతోఁగూడి యుండవలెను' అని ప్రార్థించెను. 'ఈ వరము కూడ లోకోపకారమే కావున నింకొక వరముకూడ వేఁడు

కోను' మని పరమేశ్వరుఁడు పలికెను. అంత పర్వతుఁడు 'పర
త్ప్రభూ! నీ వావిర్భవించియుండు పర్వతముయొక్క శిఖరమును
జూచినవారికి పునరావృత్తిరహిత మైన మోక్షము లభించును
గాక! ఇంతకంటెను నేఁ గోరఁదగిన వర మేదియును లేదు'
అని పలికెను.

పరమేశ్వరుఁడు పర్వతుఁడు కోరిన వరముల నను
గ్రహించి యంతర్ధాన మందెను. ఆ పర్వతుఁడే శ్రీశైలముగా
మారెను. తచ్ఛిఖరముపయి పర్వతలింగనామమున శంకరుఁ
డావిర్భవించెను. అతని యాదేశము ననుసరించి సర్వదేవత
లును, సమస్త పుణ్యతీర్థములు నట విలసిల్లెను. భక్తజనుల
పాపములను హరించుచు, శిఖరమును దర్శించినవారికి ముక్తి
నొసంగుచు, ఈ క్షేత్రము భారతదేశమునందలి శైవక్షేత్రము
లలో ప్రధాన మయి వన్నె కెక్కినది.

పర్వతుని కోరిక ననుసరించి యేర్పడిన యీ క్షేత్రము
పర్వతక్షేత్రము—లేదా—శైలక్షేత్రము అని ప్రసిద్ధమై యుండ
వలెను. దానిముందు '(శ్రీ)' అనునది చేర్పబడుట యేల? అని
ఎవరైనను సందేహింపవచ్చును. ఈ '(శ్రీ)' కారము చేరుట
కును ఒక ఇతిహాసము కలదు.

కృతయుగములో వసుమతి యను నొక మునికన్య
శివునిగూర్చి యిచట ఘోరతపస్సు చేసినది. దేవదేవుఁడు
ప్రత్యక్షము కాఁగా తనపేరగు 'వసుమతి' అనుదానికి బదు
లుగా '(శ్రీ)' అను నామము స్థిరపడునట్లును, తనపేరితోనే
ఈ పర్వతక్షేత్రము ప్రసిద్ధమై యుండునట్లును ఆమె వరము

కోరినది. భగవంతుఁ డట్లే వరమొసఁగెను. అందువలననే గిరికి శ్రీశైలము లేక శ్రీపర్వతము—అను పేరు ప్రసిద్ధమై యున్నది.

పర్వతుని కోరిక మేరకు 'పర్వతలింగ' నామమున నెల కొన్న పరమశివునకు 'మల్లికార్జున' నామము కలుగుటకుఁ గారణము లేక పోలేదు దానింగూర్చిన యితిహాసము స్కాందపురాణమునసే యున్నది.

పూర్వము చంద్రగుప్తియను పట్టణ ముండెను. ఆపట్టణము రాజధానిగాఁ దత్పరిసరప్రదేశములను చంద్రగుప్తుఁడను గుప్తవంశపురాజు పరిపాలించుచుండెను. చంద్రవతి యతని కుమార్తె. చక్కని చుక్క. ఆమెకుఁ బసితనమునుండియు శివభక్తి మెండు. ఆ బాలిక దినదిన ప్రవర్ధమానయై యుక్తవయస్కురా లయ్యెను. పలువురు రాజపుత్రు లామెను పాణిగ్రహణము చేసికొనుటకుఁ గుతూహలపడుచుండిరి. కాని యైహికసుఖముపట్ల అవంతయు నాశలేని చంద్రవతి పరమేశ్వరునియందే మనస్సు నిలిపి, మనుష్యమాత్రులను వివాహమాడ సమ్మతింపకుండెను. తన జీవితమును భగవదర్పణ మొనర్చుటకే యామెసంకల్పించి శ్రీశైలమునందు పరమేశ్వరునిఁ బూజించుచుఁ గాలమును గడపసాగెను. ఆమె ప్రతిదినము తెల్లని మల్లెపూవులను దండలుగాఁ గట్టి వానిచేఁ బర్వతలింగము నలంకరించుచుండెను. ఆమె దీక్షకును, భక్తికిని పరమేశ్వరుఁడు సంతసించి వరము వేడుమని యడిగెను. ఆమె—

క. 'ఈ మల్లికా ప్రసూనపు
దామము గంగాపదాంబుధారణ లీలన్

చంద్రవతికి పరమేశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమగుట

ప్రేమంబు నవధరింపుము
కామాంతక తుహినభాను కళయును బోలన్.'

[ఓ పరమేశ్వరా! నీ శిరస్సుపై పరిశుద్ధమగు గంగా ప్రవాహమును ధరించినట్లు తెల్లని మల్లికల హారమును నీ తలపై ధరింపుము. నీ ఫాలిపయి చంద్రరేఖ భూషణమై ప్రకాశించుచున్న ట్లీమాలికయు ఎల్లప్పుడును ప్రకాశించుచుండును గాక!]

అనియు, దయతోఁ దన్ను పరిగ్రహింపవలె ననియుఁ గోరెను. పరమేశ్వరుఁడు చంద్రవతి కోరినట్లే వరమొసంగెను. మఱియు నతఁ డిట్లనెను—

మల్లికా పుష్పములతోడ మమ్ముఁ బూజ
సల్పితివి కాన మల్లికార్జునుఁడ నేను;
భ్రమరకీటకన్యాయము భక్తుల యెడఁ
జూతు! వట్లాట భ్రమరాంబ వైతి వీవు.'

[తెల్లని మల్లెలతో మమ్ము పూజించినందున మాకు మల్లికార్జునుఁ డను పేరు కలిగినది. నీవు భ్రమరకీటన్యాయమున భక్తులను జూచుచున్నందున 'భ్రమరాంబ' నామమునఁ బ్రసిద్ధురాల వైతివి.]

'అర్జున' పదమునకు 'తెల్లనిది' అని యర్థము. తెల్లని మల్లెపూలమాలికలు ధరించుటవలన పర్వతలింగమునకు 'మల్లికార్జున' నామము కలిగెను. ఆ దేవదేవుఁడు చంద్రవతి కోరిక ననుసరించి యామెను అర్ధాంగిగా గ్రహించెను.

భ్రమరము ఒక కీటకమును దనగూటిలోనుంచి, ధ్వని చేయుచు నా గూటిచుట్టును తిరుగుచున్నయెడల, కొంతకాలము నకా గూటిపురుగుకూడ భ్రమరముగా మారును. దీనికే భ్రమరకీటన్యాయ మని పేరు. ఆవిధముగనే శివుని భార్యగా నయిన చంద్రవతి భక్తులను తనతోపాటు పరమశివునియం దత్యంత భక్తిశ్రద్ధలు కలవారినిగాఁ జేయును. అందువలననే ఆమెకు భ్రమరాంబ యను పేరు సార్థకమై యున్నదఁట!

ఈ కథ స్కాందపురాణములో నున్నది. ఇయ్యది కొంతవఱకును 16-వశతాబ్దిలో శిలలపై చెక్కఁబడియున్నది.

శ్రీశైలక్షేత్రమునకు వచ్చు యాత్రికుల కచట స్థలజ్ఞులీక్షేత్రమాహాత్మ్యమును వేఱొకవిధముగాఁ జెప్పుటయును కలదు. ఆ విధాన మిది –

'కృష్ణానదికి ఉత్తరమున చంద్రగుప్తపట్టణ మను నగర మొకటి యుండినది. దానిని రాజధానినిగా ఒనర్చుకొని చంద్రగుప్తుఁ డను రాజు చుట్టుప్రక్కల నున్న ప్రదేశములను పాలించుచుండెను. చంద్రవతి యతని కుమార్తె. మిక్కిలి యందకత్తె. ఆ బిడ్డ పుట్టిన కొలఁది కాలమునకే చంద్రగుప్తుఁడు శత్రురాజులపైకి దాడివెడలి పెక్కేండ్లు దేశాంతరములలోనే గడపెను. కొంతకాలమునకుఁ దిరిగివచ్చిన రాజునకుఁ దన యంతఃపురములో లోకోత్తరసౌందర్యవతి యగు చంద్రవతి కానవచ్చెను. ఆమె యందమునకు ముగ్ధుఁడైన రాజున కామెపై వలపు కలిగెను. ఆ బాలిక తన పుత్రికయే యనియు, ఆమెపై వలపుగొనుట మిక్కిలి అధర్మ మనియు రాణి మొఱ

బోధించినను చంద్రగుప్తుఁడు వినక మూర్ఖతతో నా బాలికను వివాహమాడ నిశ్చయించెను. ఒకప్పుడు రాజు బాలికను నిర్బంధించుటయును జరిగెను. తండ్రిప్రవర్తనను చంద్రావతి మిక్కిలి యేవగించుకొని, మిగుల కోపించి యాతని రాజ్యము నశించునట్లు శపించి, ఆత్మరక్షణకయి శ్రీశైలప్రాంతారణ్యమునకుఁ బోయెను. ఆమె యా పర్వతముపైనే నివసించుచు, అచటి యడవులలో లభించు పండ్లు భుజించి, ఆవులపాలు త్రాగి జీవయాత్ర సాగించుచుండెను. ఇందులకై యామె కొన్ని యావులను పెంచుకొనుచు, వానిని మేఁతకు తీసికొని పోవుటకును, సంరక్షించుటకును ఒక గొల్లవానిని నియమించెను.

ఆమెయొద్ద నున్న గోవులు ప్రతిదినము సక్రమముగ పాలు ఇచ్చుచుండును. కాని, వానిలో నొక్క గోవుమాత్రము ఒక్కనాఁడయినను పాలీయక ఉత్త పొదుగుతోనే వచ్చుచుండెను. దీనిని గాంచిన రాజపుత్రిక కాశ్చర్యము కలిగెను. ఆ గో వెక్కడికి పోవుచుండునో కనిపెట్టి రావలెనని యామె గోపాలున కాజ్ఞ యిచ్చెను. మఱునాఁడు వాఁడా ధేనువు వెనుకనే పోయెను. ఆ గోవు చిన్నగా శ్రీశైలముమీఁదికి పోయి లింగాకారముగ నున్న యొక రాతిపై దన పాలను జాలువార్చెను. ఈ విషయమును గొల్లవాఁడు రాజకుమారికిఁ దెలిపెను. ఆమెయు నచ్చెరువంది మఱునాఁడు స్వయముగా ఆ ధేనువువెంటఁ బోయి, గోవొక లింగముపై పాలతో నభిషేక మొనర్చుటను కనులారఁ గాంచి చకితురా లయ్యెను.

ఆ గోవుచే క్షీరాభిషేకమును పొందుచున్న లింగమే పర్వత లింగము!

పిదప మల్లికార్జున దేవుడు రాజకుమారికి స్వప్నమున ప్రత్యక్షమై తనకొక యాలయమును కట్టింపవలెనని కోరెన నట! చంద్రవతి యట్లే ఆలయమును కట్టించి, భక్తిభావము వెల్లివిరియ నిత్యము ఈశ్వరారాధన మొనర్చుచు జీవిత శేషమును గడపెను.

ఈనాడు శ్రీశైలక్షేత్రమున నాలయప్రాకారమునకు వెలుపలి భాగమున గల రెండు స్తంభములపై చెక్కబడి యున్నది.

పర్వతమునకు శ్రీపర్వత మనియు, పర్వతలింగమునకు మల్లికార్జునలింగ మనియును నామములు కలుగుటకు కారణ మును వివరించు వేఱొక గాథయును కలదు.

కొన్ని యుగముల క్రిందట నిచ్చట శిలాదుడను మహర్షి నివసించుచుండెను. అతనికి శ్రీదేవి యను పుత్రికయు, పర్వతుడను కుమారుడును నుండిరి. వారిరువురును శివభక్తులు. వారిరువురును మహేశ్వరునిగూర్చి ఘోరముగా తపమొనర్చి, ఆ దేవుని ప్రత్యక్షము చేసికొని కృతార్థులైరి. తత్ఫలితముగ ఈపర్వతమునకు శ్రీపర్వతమనియు, ఇచ్చటి శివలింగమునకు శ్రీపర్వతలింగ మనియు పేర్లు ఏర్పడెను. ఈ విధముగ తమ యిరువురి నామములు ఆచంద్రతారార్కముగా స్థిరముగా నిల్చునందుకు ఆ శ్రీదేవీపర్వతులు కృతార్థులైరి.

పిదప పాండవు లరణ్యవాస మొనర్చునపు డీస్థల మునకు వచ్చిరి. శివభక్తుఁడగు నర్జునుఁడు గొప్ప నియమ ముతోఁ బ్రతిదినము శ్రీపర్వతమును అడవిమల్లెలతోఁ బూజించుచుండెడివాఁడు. అర్జునుడే తన నామమును, తాను పూజించు మల్లికల నామమును జేర్చి శ్రీపర్వతలింగమునకు మల్లికార్జునలింగ మని పేరుపెట్టెను. నాఁటినుండియు శ్రీశైల లింగము మల్లికార్జునలింగముగా ప్రసిద్ధి కెక్కెను.

భ్రమరాంబాదేవినిగూర్చియు ఇంకొక యైతిహ్యము కలదు. ఆమె అష్టాదశ శివభక్తులలోని భ్రామరీశక్తి యని యిదివరకే చెప్పబడినది కదా! ఆమె వృత్తాంతము దేవీ భాగవతమునం దిట్లున్నది——

పూర్వకాలములో అరుణుఁ డను రాక్షసుఁ డుండెడి వాఁడు. అతఁడు బ్రహ్మనుగూర్చి ఘోరతపస్సుచేసి, శస్త్రాస్త్రముల చేఁగాని, స్త్రీపురుషుల చేఁగాని, ద్విపాచ్చతుష్పాత్తుల చేఁగాని తనకు మరణము కలుగకుండునట్లు వరము పొందెను. ఆ వరలాభమున గర్వించి యతఁడు లోకములోని ప్రజల నందఱిని గగ్గోలుపఱచెను. కావున నాక్రూరరాక్షసుని సంహరించుటకు భ్రామరీశక్తి పూనుకొనవలసి వచ్చెను. ఆ దేవి కోట్లకొలది తుమ్మెదలతో — అనగా భ్రమరములతోఁ గూడిన పుష్పమాలికలను ధరించి యావిర్భవించెను. ఆమె ధరించిన పూలమాలలపై నున్న భ్రమరములు చెలరేఁగి దానవుల నందఱిని తఱిమివేసినవి.

భ్రామరీశక్తిస్వరూప యగు భ్రమరాంబ వరప్రసాదిని యగు కన్య యంట! ఆమె నివాసము మైసూరురాష్ట్రము. కావుననే దేవి సన్నిధిని చైత్రోత్సవము జరుగునపుడు మైసూరు ప్రాంతీయులు తమ యాడుపడుచునకుం గానుకలు తెచ్చి యిచ్చుట ఇప్పటికిని జరుగుచునే యున్నది.

ఈ రీతిగా శ్రీశైలక్షేత్రమునకు సంబంధించిన ఇతిహాసములు వేర్వేఱు విధములుగ నున్నవి. అవి విభిన్నములుగ నున్నను – అవి యన్నియును క్షేత్రముయొక్క మహిమనే వ్యక్తము చేయుచున్నవి.

[గమనిక:– చంద్రగుప్తుని పుత్రికి 'చంద్రావతి' యని కొందఱును 'చంద్రవతి, అని కొందఱును తలంచుచున్నారు. కాని 'దయచేయు మనుచుం జంద్రవతి వేడుటయు' అను గ్రంథస్థ ప్రమాణమునుంబట్టి కూడ ఆమె పేరు 'చంద్రవతి' అనియే నిర్ణయింపనగును.]

చరిత్ర విషయములు

పురాణగాథలనుబట్టి శ్రీశైలక్షేత్రము యుగయుగాంతరములనాటిదని తోఁచును. కాని, పురాణగాథలనుబట్టి కాలనిర్ణయము చేయుట యుక్తము కాదు.

చంద్రవతీ వృత్తాంతమునుబట్టి గుప్తవంశప్రభువుల కాలమున ఈ క్షేత్రము వెలసిల్లెనని యూహించుట కవకాశము కలదు. చంద్రగుప్తుఁడా కాలమున శ్రీశైలప్రాంతమునకు ప్రభువై యుండవచ్చును.

నామసామ్యమునుబట్టి చంద్రగుప్త మౌర్యుఁడీ ప్రాంతమునకు ప్రభువై యుండెనని కొందఱు భ్రాంతిపడుచున్నారు. కాని, అట్లూహించుటకుఁ దగిన యాధారములు కానరావు.

నల్లమల కొండల నెక్కి సమప్రదేశమునకుఁ బోఁగా మండపములయొక్కయు, కుడ్యములయొక్కయు, భవనములయొక్కయు శిథిలభాగములు అసంఖ్యాకముగఁ గానవచ్చుచున్నవి. వీనినిబట్టి ఇచట పూర్వము గొప్పదుర్గ ముండెననియు, అందు పెద్దనగర ముండినట్లును స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. నూతన గృహనిర్మాణమునకయి జరిగిన త్రవ్వకములలో— ప్రాచీన గృహభాగములు, విశాలములగు వీథులు, మార్గములు బయలుపడినవి. పూర్వ మీ క్షేత్రమున 3800 గృహము లుండినట్లూహింపఁబడుచున్నది.

పూర్వము మిక్కిలి వైభవముతో నుండిన యీ క్షేత్రము క్రీ. శ. 3-వ శతాబ్దిలో - ఇక్ష్వాకుల కాలమున బౌద్ధ, శైవ కలహముల మూలమున నష్టప్రాయమైనది. క్రీ. శ. 6-వ శతాబ్దములో కదంబవర్మ శ్రీశైలము వఱకును గల అరణ్యరాజ్యముల నాక్రమించుకొన్నట్లు శాసనములు కలవు. ఇది చాళుక్యుల కాలమునందు పునరుద్ధరింపఁబడి, కాకతీయుల కాలమున మిక్కిలి యభివృద్ధిని గాంచినది. తురుష్కుల కాలమున క్షీణదశకు వచ్చి, రోహిల్లాల దోపిడుల మూలమున శిథిలమైపోయినది.

శ్రీశైల విషయము స్కాందపురాణమున నుండుట వలనను. పురాణములు వ్యాసకర్తృకము లని భావింపఁబడుటవలనను—ఈ క్షేత్రము మిక్కిలి ప్రాచీనమని తోఁచుచున్నది. వ్యాసమహర్షి తన గురువైన ఘంటాకర్ణ శివాచార్యులతోఁ గలిసి యిచట తపస్సు చేసినట్లును. అప్పుడు శ్రీశైలఖండమును రచించినట్లును, ఇచటి ఘంటాకర్ణమఠము వ్యాసుని గురుమఠమైనట్లును. లింగాయతుల విశ్వాసము.

ఆదిశంకరులు తాను శివానందలహరిలోని శ్లోకములలో 'సేవే శ్రీగిరి మల్లికార్జున మహాలింగం శివాలింగితం' అని యీ క్షేత్రమును ప్రశంసించి యున్నారు.

ఆదిశంకరులే కాక, రేణుకాది పంచాచార్యులు, బసవాది శివశరణులు, గోరక్షుండు మున్నగు నవనాథులు, అక్క-మహాదేవి, హేమారెడ్డి, మల్లమ్మ మున్నగువారును ఇచ్చట తపస్సుచేసి సిద్ధిపొందినట్లు తెలియుచున్నది. [illegible]వాహాస

రాజు లేచుటకేవచ్చి, ఇచటి రససిద్ధుల మూలమున అపారముగా వెండి, బంగారములను తయారుచేసి, తమ రాజ్యరక్షణమునకై వానిని వినియోగించినట్లు రసవాదగ్రంథములవలన తెలియ వచ్చుచున్నది.

క్రీ. శ. 7-వ శతాబ్దిలో భారతదేశమునకు వచ్చిన యువాన్ త్సాంగ్ అను చీనాయాత్రికుఁడు వ్రాసిన వ్రాఁతలను బట్టి ఆతఁడు శ్రీశైలమును, నాగార్జునుని ప్రస్తావించినట్లు తెలియుచున్నది. అతఁడు చెప్పిన 'పొ-లొ-మొ-లొ-కి-లి' శ్రీశైల మనియు, 'పొ-లొ-షొ-లొ' నాగార్జును డనియు నిర్ణ యింపఁ బడినది. కాని, చీనాయాత్రికుఁడు చెప్పిన నాగార్జునుఁడు బౌద్ధనాగార్జునుఁడు కాని, సిద్ధనాగార్జునుఁడు కాఁడనియు, ఆతఁడు స్మరించిన శ్రీశైలము నేఁటి నాగార్జునకొండ గాని శ్రీశైలక్షేత్రము కాదనియు చరిత్రకారులచే నిర్ణయింపఁ బడినది.

క్రీ. శ. 14-వ శతాబ్దిలోనుండిన కాకతీయ చక్రవర్తి ప్రతాపరుద్రదేవుఁడు మొదలుకొని 17-వ శతాబ్దినాఁటి విజయనగర చక్రవర్తి రామదేవుని వఱకును నలువదికి పైగా శాసనములు శ్రీశైలదేవాలయములోఁ గానవచ్చుచున్నవి. వాని వలన పెక్కు విషయములు తెలియుచున్నవి.

14-వ శతాబ్ది ప్రారంభమున ఆలయనిర్వహణ వ్యవహారములకు సంబంధించి యున్న ఇచటిశాసనమే ప్రాచీనమైనది. అరసి శైవమతాధిపతి ఈశ్వర శివాచార్యులును, మాకి కొండ అధికారులును శ్రీశైలాలయమును నిర్వహించుచున్న

విషయ మిందులోఁ గలదు. మఱియు నిందు, ఆలయమునకిచ్చిన డెబ్బది గ్రామముల పేర్లు, తెలుగు దేశములోని రాజులయు, నాయకులయు నామములును ఉన్నవి.

తర్వాతిది జగనొబ్బగండ బిరుదాంకితుఁడు కొండవీటి ప్రభువు – అనవేమారెడ్డి కాలమునాఁటి శాసనము. అతఁ డిచ్చట వీరమండపమును కట్టించిన వృత్తాంత మీ శాసనములోఁ గలదు.

“శ్రీపర్వత స్థలిచెలు వగు శ్రీమల్లికార్జునస్వామి గేహాం గణమున, మహనీయ్య మగు వీరమంటపం అనే కళ్ల విలసిలం బగు పుణ్యస్థలి నొప్ప కట్టించి జగనొబ్బగండన్న – వేమ భూవిభుని...స్వరధమణ విభవకీర్తి సకల దిక్కులు నిండ సాంద్రమై ఆచంద్రతారకః స్థితి నువిః తనరం జేసె శాంకరా.........అన్న వేమయరెడ్డింగారు తమ తండ్రి అన్నయ్య రెడ్డింగారికి పుణ్యముగా కట్టించే...మండపము–” అనునది ఆ శాసనములోని కొంతభాగము.

పాతాళగంగకుఁ బోవు మార్గములో మూఁడు స్తంభములపై నాగరి, గ్రంథాక్షరి, తెలుఁగు లిపులలో చెక్కిన శాసనము లున్నవి. వానినిబట్టి ఆ స్థలమునకు వెళ్లుటకు కదంబ రాజకుమారి విఠలాంబ 14–వ శతాబ్ది చివఱ మెట్లు కట్టించి నట్లు తెలియుచున్నది.

రెండుప్రక్కల పసారాలతో, పెద్దరాతి స్తంభములతో ద్వారములతో నున్న ఆలయ ముఖమండపమును శాలివాహన

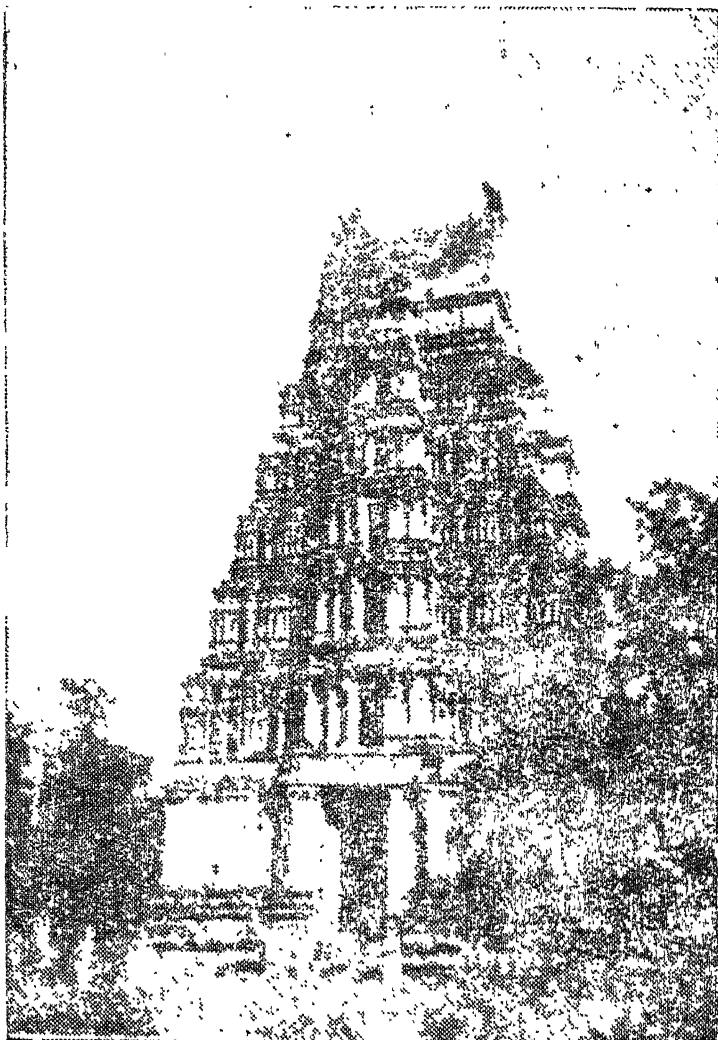
శకము 1326 కు సరియగు క్రీ. శ. 1404–1405 లో ప్రబుద్ధ దేవరాయలు శ్రీశైల దేవాలయమును దర్శించినప్పుడు కట్టించెను. ఆ మండపము శ్రీస్వామివారికి కానుకగాఁ గట్టింపఁబడినదఁట! ఆరాజు తనసోదరిని, కొందఱు పరిచారికలను వెంట నిడుకొని అపుడు స్వామిదర్శనమునకు వచ్చెనఁట!

క్రీ. శ. 1402–1420 నడుమ నుండిన పెదకోమటి వేమారెడ్డి కాశీయాత్రకుఁ బోవుచు, శోలుత నీశ్రీశైలమును దర్శించినట్లు శాసనాధార మున్నది.

కొంతకాలము విజయనగరరాజ్యమును పాలించిన సాళువ వంశపురాజులు గొప్ప శివభక్తులగుటచే-శ్రీశైలముపై జనోపయోగార్థ మొక చెఱువును త్రవ్వించినట్లు తెలియుచున్నది.

విజయనగరము రాజధానిగా దక్షిణదేశము నేకచ్ఛత్రాధిపత్యముగా నేలిన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కళింగదేశముపైకి దండెత్తిపోయి, విజయము పొంది తిరిగ వచ్చునపుడు శ్రీశైలమునకు వచ్చి స్వామిని దర్శించెను. ఆప్పుడిచ్చటి రథవీథికి రెండువైపులను వరుసగా కొన్ని మండపములను కట్టించెను. పెక్కు-గ్రామములను దానముచేసెను.

రాయల సామంతుఁడగు చంద్రశేఖరరాయలు శ్రీశైల ప్రాంతమున కధిపతియైనపిదప శ్రీశైలస్వామికి బంగారునందిని బహూకరించెను. ఆ సమయమునందే శాంతలింగయ్య యను వేఱొక సామంతుఁడు మల్లికార్జునున కొకరథమును చేయించి

విజయనగరరాజులు నిర్మించిన గోపురము

...ఇచ్చెను. తీర్థయాత్రికుల సౌకర్యమునకై [illegible] కాలువను త్రవ్వించెను. ఈ శాంతలింగయ్యదేవ జంగములకును బ్రాహ్మణులకును అగ్రహారముల నిచ్చినట్లును, ముఖమండప స్తంభములకు బంగారుపూత పూయించినట్లును, ప్రాకారమును, తూర్పువైపున నున్న గోపురమును పునరుద్ధరించినట్లును, అచటి మహాజనులకు పలుకొన్ని దానములు చేసినట్లును సాక్ష్యము లున్నవి. [illegible] సంఘములవారు మల్లికార్జునదేవుని యాలయమునకు ఉద్యానవనముల నేర్పరచినట్లును, బావులు చెఱువులను త్రవ్వించినట్లును, భవనములను దానముచేసినట్లును తెలియుచున్నది. మహారాష్ట్ర చక్రవర్తి ఛత్రపతి శివాజీ యిందలి ఉత్తరగోపురమును నిర్మించెను. ఇది 'శివాజీగోపురము'గా ప్రసిద్ధమై యున్నది.

విజయనగరసామ్రాజ్యము పతనమును పొందిన పిదప శ్రీశైలదేవస్థానము క్షీణదశకు వచ్చినది. 18–వ శతాబ్దిలో మన్నావర్ ఖాను పరిపాలించుచున్నప్పుడు బందిపోటు దొంగలు ఈ దేవాలయమును దోచుకొన్నారు. అందువలన పూర్వము కొలందిగా నిచట నివసించుచుండిన జనులుకూడ దొంగల భయమున నీ క్షేత్రమును విడిచి స్థలాంతరములకు వెడలిపోయిరి.

క్రీ. శ. 1794 లో కర్నల్ కాలిన్ మెకెంజీ ఇచ్చటికి స్వయముగా వచ్చి చూచిన విషయములు కర్నూలుజిల్లా మాన్యుయల్ లో వివరింపబడినవి. ఆ విషయము లప్పటి దేవాలయపు దయనీయస్థితిని వెల్లడించుచున్నవి.

అట్టి హీనస్థితిలో నుండిన యీ క్షేత్రమున కిప్పుడు మంచిదినములు వచ్చినవి. కేంద్రప్రభుత్వము, ఆంధ్రప్రభుత్వము నీ క్షేత్రమును పునరుద్ధరించుటకుఁ బూనుకొని, ఘాటులం దొక్క చక్కని మార్గమును నిర్మించినవి. ఉదారులగు భక్తులు యాత్రికుల సౌకర్యమునకు భవనాది నిర్మాణమున ప్రభుత్వమునకుఁ జేదోడు, వాదోడు నగుచున్నారు. సమీపకాలములో నీ క్షేత్రము ప్రాచీనకాలపు ఔన్నత్యమును పొందఁగల దని విశ్వసింపవచ్చును.

—ः०ः—

సాహిత్యములో శ్రీశైలము ప్రస్తావన

అర్జునుని తీర్థయాత్రా సందర్భమున మహాభారతములో 'ఎడఁ గగుచున్న శ్రీపర్వతంబునుజూచి' అని శ్రీశైలము ప్రస్తావింపఁబడినది. కావున తెలుఁగున ఆదికవి యగు నన్నయ భట్టునుండియు వాఙ్మయమున ఈ క్షేత్రము ప్రస్తావింపఁ బడుచునే యున్న దని చెప్పవచ్చును. శైవక్షేత్ర మగు నీ శ్రీశైలమును శివకవు లందఱును ప్రశంసించియున్నారు. శైవపండిత త్రయములో ముఖ్యుఁ డగు పండితారాధ్యుఁడు సంస్కృతమున రచించిన 'స్తుతిశ్లోక పంచకము. పర్వతవర్ణన' అను గ్రంథము లీ శ్రీశైలమునకు సంబంధించినవే! స్తుతిశ్లోక పంచకమున ''తస్మై నమః శ్రీగిరివల్లభాయ'' అనునది మకుటము.

సుప్రసిద్ధుఁ డగు కవిరాజ శిఖామణి. నన్నెచోడ దేవకవి తాను రచించిన 'కుమారసంభవ' కావ్యమును గురు వగు మల్లికార్జునునకు కృతినిచ్చుచు. తన గురువునకును, మల్లికార్జున దేవునకును అభేదమును వివరించెను.

ప్రసిద్ధ శైవకవి పాల్కురికిసోమనాథుఁడు తన బసవ పురాణమునందును, పండితారాధ్య చరిత్రమునందును శ్రీశైలమును ప్రశంసించి యున్నాఁడు. ఈ రెండింటి నీతఁడు శ్రీశైలమునం దుండియే రచించెను. బసవపురాణమునందు—

'సకల తీర్థములకు జనయిత్రి యగుచుఁ
బ్రకటింప నొప్పు శ్రీ పర్వతేంద్రంబు'

అని శ్రీశైలము ప్రశంసింపఁబడినది. పండితారాధ్యచరిత్ర మునందు ఈ క్షేత్రమునుగూర్చి 'పర్వత ప్రకరణము' అను పేర ప్రత్యేక ప్రకరణమే కలదు. అందు శ్రీశైలమాహాత్మ్యము మున్నగు విషయములు విపులముగ వివరింపఁబడినవి.

చక్రపాణి రంగనాథకవి 'శ్రీగిరినాథ విక్రమము' అను నూఱు సీసపద్యముల గ్రంథమును రచించినట్లు తెలియు చున్నది. ఈరంగనాథుఁడు తొలుత వైష్ణవుఁడు: శివుని దూషిం చుటవలన కన్నులు పోఁగా, నితఁడా దేవుని స్తుతించి తిరిగి నేత్ర భాగ్యమును పొందెనఁట! ఈకవి పయిగ్రంథమునేగాక 'శివ భక్తి దీపిక రగడ, నమశ్శివాయ రగడ' అను రెండు మల్లి కార్జున స్తుతిరూపము లగు రగడలను గూడ రచించెనట!

శ్రీగిరి అనుకవి 'శ్రీగిరీశ' అను మకుటముతో నొక శతక మును రచించెనట! రావిపాటి త్రిపురాంతకుఁడు రచించిన 'త్రిపురాంతకోదాహరణము'నందు శ్రీశైల ప్రశంసకలదు. ఈ యుదాహరణమునందు శ్రీశైలమునకుఁ గల నాలుగుద్వారము లలో నొకటియగు త్రిపురాంతకమునందలి త్రిపురాంతక దేవుని స్తుతి కలదు.

కవిసార్వభౌముఁడగు శ్రీనాథుఁడు రచించిన కాశీఖండ ములో అగస్త్యమహాముని చేసిన తీర్థయాత్రా సందర్భమున శ్రీశైలము విశేషముగా వర్ణింపఁబడినది. మఱియు శ్రీనాథుఁడు

శ్రీశైలక్షేత్రమునందుండియే శివరాత్రి మాహాత్మ్యమును రచించినట్లు——

'స్వస్తిశ్రీ పర్వత స్వయంభూ శ్రీలింగ చక్రవర్తి శ్రీమన్మల్లికార్జున శ్రీమహాదేవుని ముఖమండపమున సుఖాసీనులగు ......యుండ శ్రీశాంత భిక్షావృత్తి యోగీశ్వరులకు శివకథా విధానంబులఁ బ్రొద్దులుపుచ్చుచుఁ దన మాలభృత్యుండగు పువ్వాల ముమ్మడి దేవయ్య శాంతునిం గనుంగొని...'

అను నవతారికాభాగము వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. శ్రీశైలమునందలి భిక్షావృత్తి మఠాధ్యక్షుఁడగు శాంతభిక్షావృత్తి కోరిక ననుసరించియే శ్రీనాథుఁడు తెలుఁగున శివరాత్రి మాహాత్మ్యమును, ఆ యోగికి మాలభృత్యుఁడగు పువ్వాల శాంతయ్య కంకిత మొనర్చెను. అనుపలబ్ధమగు శ్రీనాథుని పండితారాధ్య చరిత్రమునందును శ్రీశైలప్రశంస యుండి యుండవచ్చునని యూహింపవచ్చును.

నాగలూటి శేషనాథార్యుఁడు శ్రీశైలమాహాత్మ్యము 'శ్రీపర్వతపురాణ' మను నామమున పద్యకావ్యముగా రచించి శ్రీమల్లికార్జునస్వామికే కృతి యిచ్చెను.

తెనాలిశ్రీగిరి యను కవి 'శ్రీశైల మాహాత్మ్యము'ను పద్యకావ్యముగా రచించినట్లు తెలియుచున్నది.

తెలుఁగుదేశమునకు 'త్రిలింగ' దేశ మను పేరు ప్రసిద్ధము. ఇది ఎల్లలనుబట్టి యేర్పడినట్లును, శ్రీశైలము, కాళేశ్వరము, దక్షారామము—అను మూఁడు క్షేత్రములకు నడుమ

నున్న దేశమే తెలుఁగుదేశ మైనట్లును, ఆ క్షేత్రములు మూఁడింటియందును శివలింగము లుండుటంబట్టియే దేశమునకు 'త్రిలింగ' దేశ మను నామ మేర్పడినట్లును తెలియుచున్నది.

విన్నకోట పెద్దయకవి రచించిన కావ్యాలంకార చూడామణియందు——

'క. ధర శ్రీపర్వత, కాళే
శ్వర, దక్షారామ సంజ్ఞ వఱలఁ ద్రిలింగా
కర మగుట నాంధ్రదేశం
బరుదారఁ ద్రిలింగ దేశ మనఁదగుఁ గృతులన్.

ఆ త్రిలింగ పదము తద్భవంబగుటచేఁ
దెలుఁగుదేశ మనఁగఁ దేటపడియె'

(నవమోల్లాసము)

ఇట్లు పై విషయము వివరింపఁబడినది. ఈ యుగమున నే లాక్షణికుఁడగు అప్పకవియుఁ దన 'అప్పకవీయము'న చెప్పి యున్నాఁడు. వీనివలన ఆంధ్రదేశమునకు 'త్రిలింగ' దేశ మను పేరు కలుగుటలో శ్రీశైలము ప్రాధాన్యమును సంతరించి చెప్పఁబడెను.

ఆంధ్రదేశమున ప్రతిగ్రామమును భ్రమరాంబికాస్తో నము పాడుచుండుట చేయఁబడుట సుప్రసిద్ధము. పెద్దసంతారాధనలు జరుగునప్పుడు భోజన కాలమున శ్రీశైల ప్రాశస్త్యముగ జదువుచు అన్నపూర్ణాదేవిని స్తుతించు నామాంగము నేఁటికిని

గలదు. ఆ పద్యములు ఎంతో ఇంపుగా నుండును. వానిలో ఒకదానిని గనుడు——

'అక్షయంబుగఁ గాశిలోపల అన్నపూర్ణ భవానివై
సాక్షిగణపతి కన్నతల్లివి సద్గుణావతి శాంభవీ,
మోక్ష మొసఁగెడు కనకదుర్గవు మూలకారణ శక్తివీ
శిక్ష చేతువు క్రూరజనులను శ్రీగిరి భ్రమరాంబికా!'

ఈ 'శ్రీగిరి భ్రమరాంబిక' శ్రీశైలమునఁ గల భ్రమరాంబయే కాని వేఱొకతె కాదు.

ఆంధ్రగ్రంథములలోనే కాక సంస్కృతము, కన్నడము, తమిళము మున్నగుభాషలలో రచితములైన గ్రంథములలోఁ గూడ ఈ క్షేత్రము ప్రశంసింపఁబడినది. క్రీ శ. 6, 7 శతాబ్దులలోని తేవారము (తమిళగ్రంథము) లోను, సిద్ధనాగార్జునుని రసరత్నాకరము మున్నగు గ్రంథములలోను (సంస్కృతము) ఈ క్షేత్రప్రశంస గలదు. మఱియు హేమారెడ్డి-మల్లమ్మ పురాణము, రేవణ సాంగత్యము, శివరాత్రిమహిమ, రేణుక విజయము, అక్కమహాదేవి రగడ మున్నగు కన్నడ గ్రంథములలోను ఈ క్షేత్రమహిమ వివరింపఁబడినది. కావున దక్షిణ దేశ వాఙ్మయమునకు శ్రీశైల క్షేత్రము మిక్కిలి పరిచితమైనదే యని చెప్పవలెను.

—oo✿oo—

రససిద్ధుల యుదంతము

శ్రీశైలము యోగులకును, మహాభక్తులకును సిహాస మైనట్లే సిద్ధులకు నునికిపట్టయి యుండెడిది. ఇచ్చటి పర్వతములపై అద్భుతశక్తులు కల వనస్పతులు, అభ్రకము, తాళకము, మణిశిల, రాతిపువ్వు, రాతినార, శిలాజిత్తు, స్ఫటికము. లోహము, కాంతము ఉన్నవి. వైద్యులు, సిద్ధులు, అపూర్వము లగు సాధనలు చేసి, వీనివలన గొప్పలాభములను పొందుచుండెడివారు.

శ్రీనాథుడు కాశీఖండమున నీక్షేత్రమును వర్ణించుచు. '...రససిద్ధి,రసాయనసిద్ధి, మూలికాసిద్ధి, పాదుకాసిద్ధ్యాదులగు సిద్ధిక్షేత్రంబులచేతను శోభితంబై దివ్యామృత నిర్మల శ్రీ స్వయంజ్యోతిర్లింగమూర్తి యగు మల్లికార్జున శ్రీమన్మహా దేవునకు నిల నివాసంబై యభిరామంబై దివ్యంబు నగు శ్రీశైలంబు జేరవచ్చె...' అని సిద్ధులవిషయమును తెల్పినాడు.

సిద్ధనాగార్జునుని కాలమున ఈ క్షేత్రము సిద్ధులకు పేరుపడినది. వారి పరిశోధనశాల లిందే యుండిన ట్లూహింప వీలగుచున్నది. వారు కాయకల్పము మున్నగు రాసాయనిక పద్ధతులమూలమున శరీరమునకు దృఢత్వమును, మనోనిగ్రహమును, ఇంద్రియస్వాధీనతను, ఆయుర్వృద్ధిని సాధించెడి

గౌరీ శంకరులు

వారు. ఇంతేకాక వాయుగమనము, స్వేచ్ఛాగమనము మున్నగు అసాధ్యకార్యములను నెఱవేర్చెడివారు.

సిద్ధనాగార్జునుని కక్షపుటము, నిత్యనాథుని రసరత్నాకరము మున్నగు తాంత్రికగ్రంథములలో రాసాయనిక పద్ధతులు, సిద్ధిప్రాప్తి విధానములు, ఆయుర్వృద్ధికరము లగు చికిత్సలు, ఆకాశగమనాది పద్ధతులు, వీర్యవృద్ధి, జ్ఞానవృద్ధి మున్నగు వృద్ధులు సులభోపాయముగను, అందరికిని అందుఁబాటులో నుండునట్లును వివరింపఁబడినవి. సిద్ధులు తమ పరిశోధనలమూలమున తేలిన సారాంశమును లోకహితార్థము గ్రంథస్థము చేసియున్నారు. ఈ రసవిషయము లిప్పుడు మనకుఁ గొంత ఆశ్చర్యమును కలిగించుచున్నను, ప్రాచీనకాలమున ఆ పద్ధతులు ఫలవంతములై యుండెనని విశ్వసింపవచ్చును.

నిత్యనాథుని రసరత్నాకరమునందలి రసాయనఖండములో శ్రీశైలక్షేత్రము రాసాయనిక పరిశోధనాగారమైనట్లును, పరిశోధకులకు నిలయమైనట్లును చెప్పఁబడియున్నది. శ్రీశైలమునందలి చెట్లు, మన్ను, రసలు, జలములు మున్నగునవన్నియును మానవకల్యాణప్రదము లనియు, ఎక్కువ ఉపయోగకరము లనియు నందే యున్నది. మఱియు రసఖండము లున్న తావులును, వానిని గుర్తించు విధానములును, ఉపయోగించు పద్ధతులును విపులముగ నందే వివరింపఁబడినవి.

కాని, ప్రాచీనకాలమున వాని నెవరెవ్వరే యేయే విధముల నుపయోగించుకొనిరో వివరముగా మనకుఁ దెలియదు.

అట్టి యమూల్యవస్తుసంపద సరియైన యుపయోగమునకువచ్చి నచో ఆంధ్రదేశము కాక భారతదేశమంతయు నెంతో యభి వృద్ధికి రాఁగలదని చెప్పవచ్చును. శ్రీశైలక్షేత్రమును పున రుద్ధరింపఁ బూనుకొనిన ప్రభుత్వమువారు ఈ విషయమునఁ గూడ తగిన శ్రద్ధ వహించి, ఇచట నొక పరిశోధన కేంద్రమును స్థాపించి, వృక్షశాస్త్రమునను, భూగర్భశాస్త్రమునను నాఱితేఱిన పరిశోధకులను నియమించి చక్కని పరిశోధనలు జరుగుట కవకాశమును కల్పింపవలసియున్నది.

పూర్వపుమార్గములు

శ్రీశైలక్షేత్రము దుర్గమములైన కొండలపైనుండుట వలనను, అచటికి అరణ్యమార్గమునఁ బోవలసియుండుటవల్లను యాత్రికులు సులభముగా నచటికిఁ బోవుట కష్టము. ఉత్సవ సమయములందుఁగూడ జనులసంఖ్యాకముగాఁ బోయి స్వామి దర్శనము చేసికొనుట సాధ్యమయ్యెడిది కాదు.

ఇదివఱలో నిచటికి నలుదిక్కులనుండియు నాలుగు మార్గములమూలమునఁ బోయెడివారు. తూర్పునుండి రైలులో వచ్చువారు మార్కాపురం రోడ్డు స్టేషనులోదిగి, అక్కడినుండి దోరణాలవరకు పోవలెను. దోరణాలకు మార్కాపురము స్టేషనునుండి 28 మైళ్ళు. దోరణాలనుండి 'చింతల' అను గ్రామమువఱకును పదిమైళ్ళు 'ఫారెస్టురోడ్డు' (అడవిబాట) కలదు. దీనిపై బస్సులు వెళ్ళవు. ఎద్దుబండ్లు మాత్రము పోవును. 'చింతల'కు 20 మైళ్ళదూరములో క్షేత్ర మున్నది. చింతలనుండి నడచి వెళ్ళవలసినదే! చింతల దాటినతర్వాత ఆఱుమైళ్ళకు చిన్నారుట్ల వచ్చును. అదియొక మజిలి. అక్కడి నుండి ఆఱుమైళ్ళుపోఁగా పెద్దారుట్ల వచ్చును. అది మఱియొక మజిలీ. ఆపైని హటకేశ్వరము, శిఖరేశ్వరము అను రెండు మజిలీలు కలవు. పిదప దేవస్థానము వచ్చును. ఇచటికి నడచి పోలేనివారు డోలీల నేర్పఱచుకొనవచ్చును. స్వారిచేయగల వారు గుఱ్ఱములపైఁ బోవచ్చును.

పడమటనుండియు, దక్షిణమునుండియు వచ్చువారు కర్నూలునుండిగాని, నంద్యాలనుండిగాని బస్సులో ఆత్మకూరు చేరవచ్చును. ఆత్మకూరునుండి నాగలూటివరకుగాని పెద్ద చెరువు చేరవలెను. ఆత్మకూరునుండి యిచ్చటికి 26 మైళ్ళు. పెద్దచెరువువఱకును రోడ్డుకలదు. ఆవరకును బండ్లపై పోవచ్చును. పెద్దచెరువునుండి శ్రీశైలము పదిమైళ్ళు. ఈపది మైళ్ళ దూరము నడువవలెను. లేదా డోలీలను కావళ్ళనుగాని వచ్చును.

ఉత్తరమునుండి — అనగా హైదరాబాదు ప్రాంతమునుండి వచ్చువారు నాగరకర్నూలు, అమ్రాబాదు, తెలకపల్లి, శ్రీశైలమునకు ఉత్తరద్వారమైన ఉమామహేశ్వరము, సార్లపల్లి — అను స్థలముల మీదుగా కృష్ణానదిని చేరి, దానిని దాటి శ్రీశైలమును చేరవచ్చును. ఇంచుమించుగా ఈ మార్గమంతయును కాలిబాటయే!

సాధారణముగా యాత్రికులు ఆత్మకూరువఱకును బస్సుపైవచ్చి, యచటినుండి పెద్దచెరువువఱకును బండ్లపై పోయి, మిగిలిన పదిమైళ్ళను నడచిపోవుచుండినారు! మార్గము మహారణ్యమధ్యమునుండి యుండుటచే జంతుభయము, దొంగల భయము నుండవచ్చు. అందువలన చెంచువాండ్ర సాహాయ్య మావశ్యకమయియుండెడిది.

యాత్రికులిచ్చట అన్నిమార్గములలోను చెంచు వాండ్రకు చెల్లింపవలసిన కట్టడి గలదు. ఒక్కొక్క యాత్రికునకును రెండేసి అణాలవంతున వారికి చెల్లింపవలెను. దానిని

చెల్లి పనియెడల వారొక్క యడుగైనను ముందునకుఁ బోనీయరు. దీనికిఁ బ్రతిఫలముగ వారు సంవత్సరకాలము ఆ పరిసరములను కనిపెట్టుకొనియుండి జంతువులవలనఁ గాని, [illegible]లవలనఁగాని యాత్రికుల కెట్టి యుపద్రవములు కలుగకుండఁ జూచుచుందురు.

ఉత్సవదినములలో నీమార్గమున [illegible] చలిపందిళ్ళు, అన్నసత్రములు ఏర్పాటు చేయఁబడుచుండును.

నడిచి ప్రయాణము చేయుటకు శ్రమ యని అనిపించినను, దారిపొడుగునను సుందరదృశ్యములు మనస్సున కెంతో యానందమును గలిగించును. ప్రయాణాయాసమును విస్మరింపఁజేయును.

పెద్దచెఱువునుండి ఆఱుమైళ్ళు ప్రయాణము చేయగాఁ 'భీమునికొలను' వచ్చును. నిజమున కిది కొలను కాదు; ఇరువదిమూరలపొడవు, నాలుగైదు మూరల వెడల్పును గల యొక సన్నని [illegible]న! ఈ మార్గమున వచ్చు పాంథులు దప్పితీర్చుకొనుట కిదియే యాధారము! ఇది అగాధమైన లోయలో నున్నది. ఈ కొలనికి దిగుటయు, ఎక్కుటయు కొంత ప్రమాదకరమైనది. ఇక్కడికి శ్రీశైల మింకను నాలుగుమైళ్ళుండును. ఇక్కడినుండి ఉత్తరముగా ప్రయాణము సాగింపవలెను. [illegible] ముక్కలపర్వతము—[illegible] నక్కలపర్వతము వచ్చును. [illegible] ముక్కలి యెత్తుగా [illegible]. [illegible] ఎక్కవలెను. [illegible] సంబులు [illegible] పర్వత [illegible] [illegible] [illegible]ను. లేదా ఎక్కువారిక శ్రమ [illegible] ముక్కలు కన

బడినట్లుండినందున, ఈపేరు వచ్చియుండు ననియు నూహింప వచ్చును. నూతిలోఁబడిన వస్తువును మీఁదికి చేదినట్లే తమ్ము మీఁదికి తీసికొని పోవలెనని భక్తులిచ్చట శ్రీ మల్లికార్జున స్వామిని ప్రార్థించుట పరిపాటి. ఈ కొండ నెక్కునపుడు ప్రజలు పడు శ్రమలను, చేయు ప్రార్థనలను పాల్కురికి సోమనాథకవి తన 'పండితారాధ్యచరిత్రము'న చక్కఁగా వర్ణించి యున్నాఁడు—

'చిక్కుచు వేఁకాళ్ళ జేతు లూఁదుచును

....

వంగుచు వ్రాలుచు తొంగుచుఁ జనుచు

....

చేదుకో మల్లయ్య చేదుకొమ్మనుచు
గనుకని పాటలఁ గట్టి పాడుచును.'

భక్తులు నక్షత్రపర్వతము నెక్కుదురఁట!

చుక్కలపర్వతము నెక్కునపు డెంతో జాగ్రతగ నుండవలెను. పడిపోకుండ — జారకుండ — ఎగుడు దిగుడు మెట్లపయి భద్రముగ పాదము లుంచి, శ్రమపడి కొండ యెక్కఁగా, ఒక మైలుదూరము క్రిందికిదిగవలసియుండును. అట్లు దిగఁగా త్రిపురాంతకమునుండి వచ్చు మార్గ మీమార్గమునఁ గలియును. కొంచెముదూరము సమతలముపైఁ బ్రయాణము చేయఁగా శ్రీశైలపు కోట కానవచ్చును. ఇక్కడినుండి చూడఁగా ఉత్తరమున బ్రహ్మగిరి, విష్ణుగిరులు, తూర్పున శిఖరేశ్వర, హాట

కేశ్వరములు, దక్షిణమున భీమునికొలను, లోయలో లోతుగా ప్రవహించుచున్న కృష్ణాస్రవంతిలోఁ గలియు సెలయేరు ఎంతో రమణీయముగాఁ గానవచ్చి. ఆనందమును కలిగించుచుండును. ఈదృశ్యములు చూచినంతనే—ఇంతవఱకు వచ్చుటలోఁ బడిన శ్రమ యంతయు మఱపునకు వచ్చును.

1957–వ సం. నవంబరు 24–వ తేదీని కర్నూలునుండి శ్రీశైలమునకు వేయబడిన రోడ్డు తెరువఁబడువఱకును పయి రీతిని యాత్రికులు శ్రమపడవలసి వచ్చెడిది. ఆ దినమున (ఆదివారమున) ఆంధ్రప్రదేశ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ నీలం–సంజీవ రెడ్డిగారీమార్గమును ప్రయాణమునకుఁ దెఱచిరి. బస్సులు కూడ సక్రమముగ నీమార్గమున నడచు నేర్పాట్లు చేయఁబడినవి.

నూతన మార్గము

తిరుపతినుండి తిరుమలకు రోడ్డు సౌకర్యము కలిగించి నట్లే దోర్నాలనుండి శ్రీశైలమునకు రోడ్డు నిర్మించి యాత్రికులకు మహోపకార మొనర్పవలె నను సంకల్పము కొన్ని యేండ్ల క్రిందటనే ఆంధ్ర ప్రధానామాత్యులు శ్రీ సంజీవరెడ్డి గారికి కలిగినది. ఆయన కేంద్రప్రభుత్వముతో సంప్రదించి, వారి సౌజన్యముతో శ్రీశైలద్వారమువరకును రమారమి ముప్పది రెండు మైళ్ల మార్గమును నిర్మింపకలిగిరి. దీనికి అనుమానించుచుగా ఇరువదిలక్షల రూపాయలు వ్యయమైనవనుట!

సాధారణమైన రోడ్డును నిర్మించుటయే ఎంతో శ్రమ సాధ్యమగు పని. అట్టియెడ కొండలపై – ఏమాత్రపు స్వల్ప ప్రమాదమైనను కలుగకుండ–నియమిత కాలములో నీ మార్గమును నిర్మించిన ఇంజనీర్ల ప్రతిభ ప్రశంసనీయము! తామీ కార్యమును నిర్వహించుటలో దైవబలమే ఎక్కువ పనిచేసి నట్లు ఇంజనీర్లే విశ్వసించుచున్నారు.

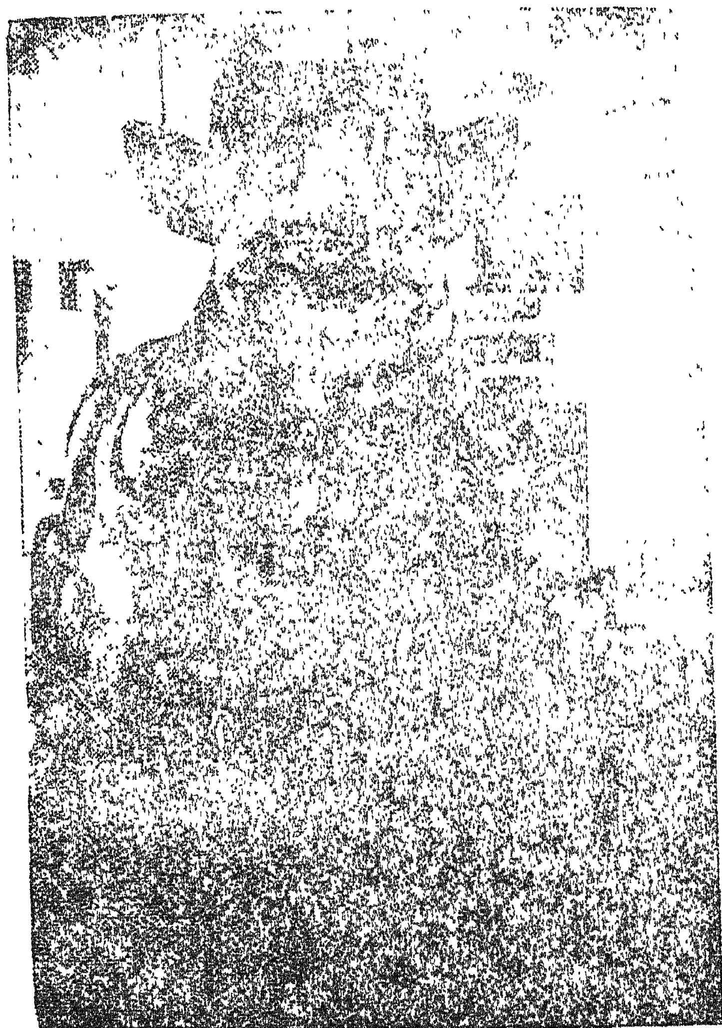
పని ప్రారంభించుటకు ముందు వారు తమ సొంత సొమ్ముతో విఘ్నేశ్వరున కొక చిన్న ఆలయమును నిర్మించి, తమ ప్రయత్నమును నిర్విఘ్నముగా కొనసాగింపవలెనని యా వినాయకునికి మ్రొక్కుకొనిరి. అట్లు చేయుటవల్లనే తమకు కార్యక్రమమున కెట్టి యాటంకములుగాని, ఎట్టి ప్రమాద

ములుగాని కలుగలేదని వారు చెప్పుచున్నారు. సంకరి టంకరగా నుండు మార్గమును సరిచేసి, చక్కని రోడ్డు నిర్మింపబడిన పిదప, చూచుట కా ఇంజనీర్లకే ఆశ్చర్యము కలిగినదంట!

ఈ మార్గమును నిర్మించునపుడు ప్రకృతిశోభ మఱుగుపడకుండ—సుందరదృశ్యములు దారిపొడుగున కానవచ్చునట్లు కళావేత్తలగు వాస్తుశాస్త్రజ్ఞులు తగిన శ్రద్ధ వహించిరి. అందువలన పాతాళగంగ, ఆలయశోభ మున్నగు దృశ్యములు దారిపొడుగునను చూడ వీలగును.

యువకులగు ఇంజనీర్లు నిర్మలహృదయముతో, సత్సంకల్పముతో పొదుపుగా తమ ధర్మమును నెఱవేర్చుటవలన రోడ్డునిర్మాణమునకు ప్రత్యేకింపబడినసొమ్ములో రెండులక్షల రూపాయలను మిగుల్పగలిగిరి. వారు. తమ నివాసగృహములకై యిచ్చిన సొమ్ములో సగము మిగిల్చి, ఆధునిక సౌకర్యములు లేని గృహములలో - అనారోగ్యకరములగు స్థలములలో నివసించుచు, రెండేండ్లలోపుగనే యీ పనిని ముగించిరి. రెండు లక్షలు పొదుపుచేసి, పాతాళగంగకు రోడ్డువేయుటకుఁ గల అవకాశమును కూడ ప్రభుత్వమునకు సూచించిరంట!

తోరణాలతో శ్రీశైలపురోడ్డు ప్రారంభమైన చోట సుందరముగా నిర్మింపబడిన వృషభధ్వజము కలదు. పట్టణ ప్రణాళికల శాఖ సహాయ-డైరెక్టరు శ్రీ రమణారెడ్డిగారు దీని డిజైనును తయారుచేసిరంట! దేవాలయ శోభకుఁ దగినట్లుగా ఈధ్వజ మెంతో ఆకర్షణీయముగా నుండును.

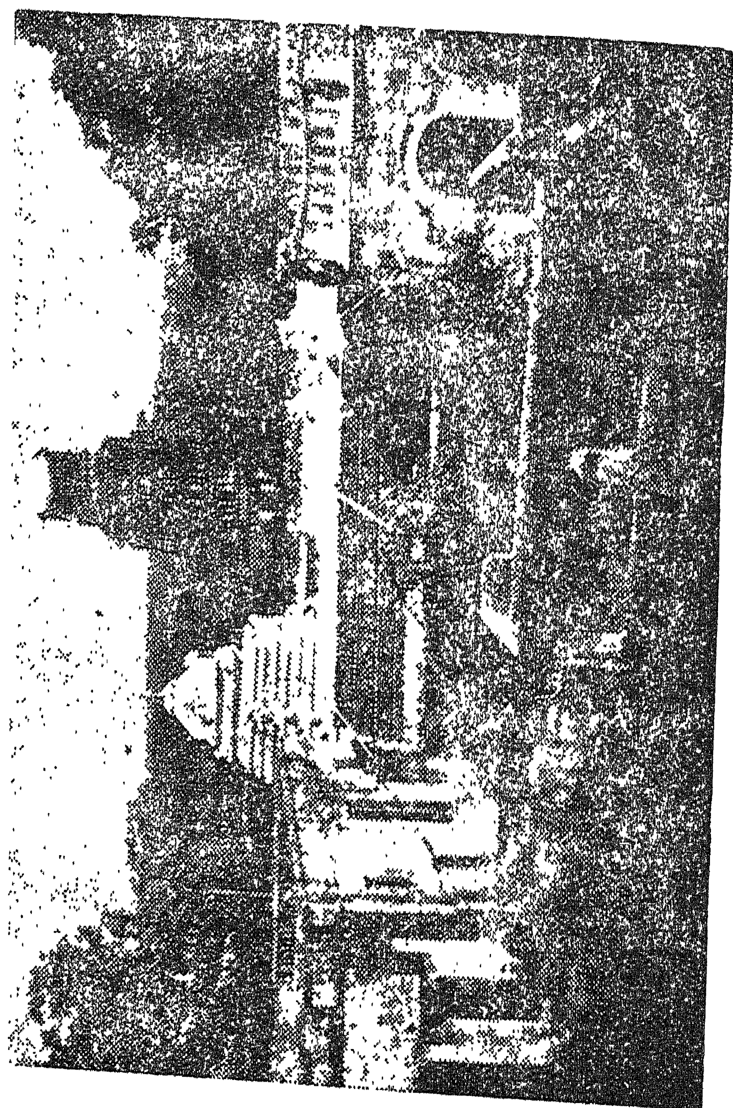

శ్రీశైలమునందలి నంది

ఎదురుగా వృషభము శిల్పకళ ఉట్టిపడునట్లు కలదు. దాని వెనుక స్తంభము! దానికిరువైపుల పాలరాతిపద్మములు కలవు. వానిపయి రోడ్డునకు ప్రారంభోత్సవము జరిపిన ముఖ్యమంత్రి యొక్కయు, రహదార్ల శాఖకు మంత్రి (శ్రీ) మందుముల-నరసింగరావుగారియొక్కయు, ఇంజనీర్ల యొక్కయు పేర్లు లిఖింపఁబడి యున్నవి.

ఈమార్గనిర్మాణము యాత్రికులకు సౌకర్యమును కలిగించుటయేగాక - కొండజాతి జనుల జీవితములో గొప్ప మార్పును కలిగించి వారి యభ్యున్నతి కెంతో తోడ్పడినది. సర్వసాధారణముగా సోమరులై, వ్యర్థముగా కాలము గడపుచున్నట్టి చెంచుకులస్థులకు దీనివలన చేతినిండుగా పనిదొరికినది. రహదారి శాఖలోని యుద్యోగులు వారిని ప్రోత్సహించి రాళ్లు పగులఁగొట్టుట మున్నగు పనులు నేర్పిరి. దానితో పాటు మిగిలిన పనులను వారు నేర్చుకొని, దీనివలన - కష్టపడి పని చేసి, జీవించు పద్ధతికి వారలవాటుపడి. అభ్యుదయమార్గముల ననుసరింపఁగలరు.

చారపప్పు. వెదురు. తేనె మున్నగు వస్తువులు పర్వత ప్రదేశములలో విరివిగా లభించును. కాని, ఇంతకాలము రోడ్డు లేనందున, వానిని వ్యాపారదృష్టితో రవాణా చేయుట

కనకాశము లేకపోయినది. ఈరోడ్డుమూలమున వాని నితర స్థలములకును రావాణా చేయుట సులభ మగును. మఱియు నిట్లు రాజమార్గ మొకటి ఏర్పడినందున నిర్మానుష్యములగు ప్రదేశములు వాసయోగ్యములై జనసంచారమున కలకలలాడుచు నుండగలవు.

కోరణాలనుండి శ్రీశైలమునకు రోడ్డును నిర్మించినట్లే కృష్ణానది కవతలితట్టున - హైదరాబాదు ప్రాంతమునుండి కూడ 40 మైళ్ళ మార్గమును నిర్మించుటకు ప్రభుత్వము నిశ్చయించినది. ఆప్రాంతమున మన్ననూరినుండి నేరుగా [illegible] రోడ్డు వేయబడును. దీనికి 17 లక్షలు వ్యయము మగునట! ఆ రోడ్డు లేనికారణములేనా పాలమూరు మండలమునందలి ప్రయాణికులు నకలమునుండి [illegible] మార్గముగా నేరుగా చేరలేదట! ఈరోడ్డు నిర్మింపబడినయెడల, ఉత్తరప్రాంతములనుండి వచ్చువారు చుట్టుదారిగా [illegible] వసరము లేకయుండును.

కోరణాల-శ్రీశైలము రోడ్డు మీదుగ బస్సులు [illegible] నడుపుటయు ప్రారంభమైనది. కోరణాలనుండి శ్రీశైలమునకు టికెట్టు రెండురూపాయలు. [illegible] పురమునుండి వచ్చువారి కెంత వేళలను గమనించి ప్రయాణము చేయవచ్చును.

బస్సు వేళలు

			గం.	ని.
1.	మార్కాపురంరోడ్డునుండి బయలు దేరు వేళ	ఉదయము	7	0
2.	మార్కాపురము చేరు వేళ	,,	7	15
3.	మార్కాపురమునుండి బయలు దేరు వేళ	,,	8	30
4.	తోకపల్లి చేరు వేళ	,,	8	45
5.	తోకపల్లి విడుచు వేళ	,,	8	50
6.	దోరణాల చేరు వేళ	,,	9	20
7.	దోరణాల విడుచు వేళ	,,	9	30
8.	శ్రీశైలము చేరు వేళ	,,	10	45

కర్నూలు వైపునుండి వచ్చువారును దోరణాలకును వచ్చి, అచ్చటనుండి శ్రీశైలమునకు పోవచ్చును.

ప్రధాన దేవాలయములు

శ్రీశైలక్షేత్రము మిక్కిలి విస్తృతమయి యున్నది. కావున అచట పెక్కు దేవాలయము లుండుట వింతకాదు. కాని వానిలో శ్రీ మల్లికార్జున దేవాలయము, శ్రీ భ్రమరాంబా దేవాలయము ముఖ్యమైనవి.

పర్వతముమీఁది సమప్రదేశమునకు రాఁగానే కోట ద్వారము, గోడలు కానవచ్చును. గోడలు మిక్కిలిదళసరిగను, 20 నుండి 26 అడుగుల యెత్తుగలవిగను ఉండును. అవి యించుమించు ఏడడుగుల పొడవు, మూఁడడుగుల ఎత్తు గల నలుచదరపు నల్లరాళ్ళతో నిర్మింపఁబడియుండును. గోడల మీఁద అనేక విగ్రహములు చెక్కఁబడినవి. అవి శిల్ప కళా వైశిష్ట్యమును వ్యక్తము చేయుచుండును. దానికి ఎనిమిది మూలలలోను అష్టభైరవులు ప్రతిష్ఠింపఁబడి యున్నారు. దీనినిబట్టి యిచ్చటఁ బూర్వము వీరశైవము మిక్కిలి ప్రబలమయి యుండెనని ఊహింపవచ్చును. పూర్వ మిచ్చట భైరవాగమ విధానము ననుసరించి యర్చనలు జరుపఁబడుచు నుండి వచ్చెనని తోఁచుచున్నది.

దీనికి పడమటివైపుననే కొంచెము దూరములో పంచమఠములు నున్నవి.

కొంచెము దూరము పోవుసరి కాలయప్రాకారము కానవచ్చును. ఇది నాల్గు వైపులను 22 అడుగుల ఎత్తుగలిగి యున్నది. అది తూర్పు, పడమరలకు 510 అడుగులును, ఉత్తర, దక్షిణములకు 600 అడుగులను వైశాల్యము గలిగి యున్నది. ఉత్తర దక్షిణముల వైపునను, తూర్పువైపునను గోపురము లున్నవి. పడమటితట్టున మాత్రము గోపురము లేదు. కుడ్యములు సుందర శిల్పములతో ఆకర్షణీయములుగ నున్నవి.

దేవాలయములోనికి దారిలో సంకోచముగా మూడు ఆవరణలు కానవచ్చును. మొదటి యావరణలో ఎడమవైపున యాత్రికుల బసలు, కుడిప్రక్కగా స్నానస్థానము, ఎత్తుగా భ్రమరాంబాలయము కానవచ్చును. కుడివైపున శిలామండపము, దాని నానుకొని దేవస్థానమువారి కార్యాలయమును కలదు.

ఈ మొదటి యావరణమునందే ఉత్తరదిశను సిద్ధశేష సత్ర మున్నది. పూర్వకాలమున దానిముందు పెద్ద కోలను ఉండెడిదట! ఇప్పుడది కప్పివేయబడినది. ఆ కోలనులో అంతర్వాహిని కలదనియు, కోలనిని పూడ్చివేయుటచే దానికి దోషము కలిగినదనియు, అందువలన గోడలు వ్రాలుచున్నవని యును పరిశోధన లొనర్చిన ఇంజనీర్లు చెప్పుచున్నారు.

ప్రాకారమునకు వెలుపల ఏనుగుల కోలను మున్నగు మూడు కొలకు లున్నవి. యాత్రాదినములలో గొట్టముల ద్వారా వీనినుండి మంచినీరు సరఫరా చేయబడుచుండును.

భ్రమరాంబికగుడి చాల చిన్నది. దాని మండపము, ఆవరణముకూడ చిన్నవే! ఆలయము తూర్పుముఖమై యున్నది. ఆలయ స్తంభము మూలభాగములందు నట్టువకత్తెల చిత్తరువులును, వీరభటుల చిత్రములు చెక్కబడియున్నవి. దుర్గాదేవి చిత్రములును చాల ఉన్నవి. ఇది చాల ప్రాచీనమైన దేవాలయము. దీనిని నిర్మించినతర్వాతనే దేవాలయ ప్రాకారము నిర్మింపఁబడినట్లు తోఁచుచున్నది. దేవికి బ్రాహ్మణులే అర్చకులు !

అంతరావరణమున – అనఁగా రెండవ యావరణలో నడుమ శ్రీమల్లికార్జునస్వామి దేవాలయము కలదు. ప్రాకారము లోభాగమున చుట్టును కొన్ని మండపములను, పూజారుల గృహములును గలవు. మల్లికార్జునుని పూజారులు జంగములు.

మల్లికార్జున దేవాలయముకూడ చిన్నదే! అది రాతితో నిర్మింపబడినది. గర్భగుడి పది చదరపుటడుగుల వైశాల్యము కలిగియుండును. దాని నడుమ మల్లికార్జున లింగ మున్నది.

ఆలయమునకు ముందు మూఁడువైపుల వరండాలు కల ముఖమండప మున్నది. దీనిని–విజయనగర ప్రభు వగు రెండవ హరిహరరాయలు కట్టించెను. ఈ మండపములో కొన్ని పెద్ద రాతి గుహ లున్నవి. మండపము గోడలపైని, స్తంభములపైని చక్కని శిల్పములు కలవు. దీని నాలుగు మూలలందును, నడుమను నందివిగ్రహములు కలవు. మఱియు ప్రధాన దేవాలయమున కెదురుగను, తూర్పుగను రెండు మండపములు

(౬) భ్రమరాంబాదే:

కలవు. అందొకటి వీరమండపము. పూర్వ మిచట భక్తులు కొందరు తమ కోరికలు నెఱవేఱుటకు నాలుకలు కోసికొనుట మున్నగు సాహసకృత్యముల నొనర్చుచుండెడివారఁట! ఒక మండపమున పెద్ద నందివిగ్రహము కలదు. ఇందు శిలాశాసనములు పెక్కులు కానవచ్చుచున్నవి.

ఆలయమునకుఁ బశ్చిమముగా అందమైన శిలా బలిపీఠ మొకటి యున్నది. ఉత్సవవిగ్రహములకు ఉత్సవములు, పూజలు, నైవేద్యములు ఇచ్చటనే జరుగునఁట!

ఈ బలిపీఠమునకుఁ బశ్చిమముగా 'వసంత మండప' మను నొక మండప మున్నది. భ్రమరాంబా, మల్లికార్జున విగ్రహముల నిచ్చటకి ఊరేగింపుగా—తెప్పతిరునాళ్ళకు తీసికొని వత్తురు. ఈ మండపములో – రాతితోఁ గట్టఁబడిన క్రీడా సర స్సొకటి కలదు. దాని నడుమ నొక మండపము కలదు. ఇప్పు డీసరస్సు పూడిపోయినది. కాని, పూర్వము ఈ పర్వతముమీఁది యొక జలధారతో దీనిని నింపెడివారఁట!

ముఖమండపమునకుఁ దూర్పువైపున నింకొక శివాలయము కలదు. దానినే సహస్రలింగ దేవాలయ మని యందురు. మూఁడు పడగల నాగపీఠముపై ఈలింగము ప్రతిష్ఠింపఁబడి యున్నది.

ఈ యావరణపు గోడల నానుకొని అర్చకులు మున్నగు వారికి నివాసము లేర్పఱుపఁబడినవి. ఉత్తర, దక్షిణ దిగ్భాగములందును, నైరృతి, ఈశాన్యమూలలందును యాత్రికుల

సౌకర్యార్థమై కొన్ని బావులు కలవు. దీనికి 'పాతాళ బావి' యని పేరు. విష్ణుదేవుని యంశము గల సూర్యభగవానుని కిరణములు నీటిలోఁ బ్రసరింపకుండ - పూర్వము వీరశైవులు దీనికి మూతలు వేసి, తాళములు బిగించెడివారఁట! అందువలననే దీనికి 'తాళాల బావి' అను పేరు గలిగినదఁట!

ఇతర దృశ్యములు

శ్రీశైలక్షేత్రమున భ్రమరాంబా, మల్లికార్జునుల దేవాలయములే కాక చూడదగిన దృశ్యము లనేకము లున్నవి. వానిలో భీముని కొలను, పాతాళగంగ, పాలరాతి నంది, శ్రీశైల దుర్గపరిసరములు మున్నగునవి ముఖ్యమైనవి.

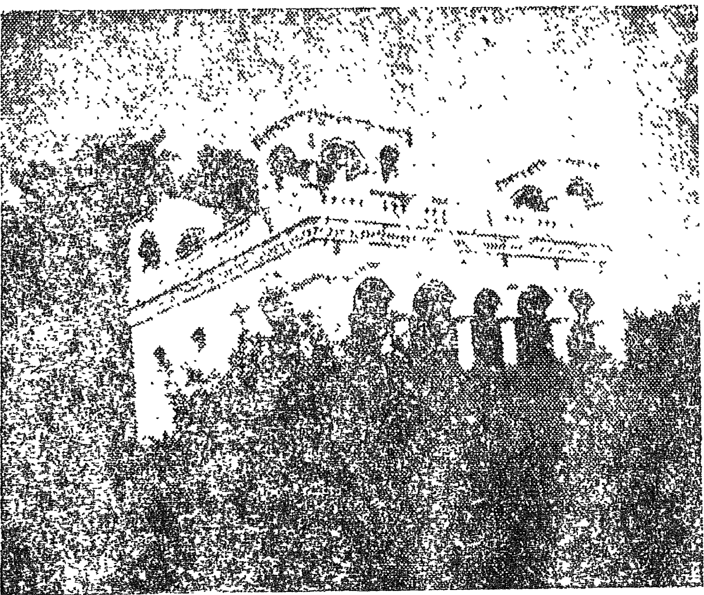
భీముని కొలను :- దోర్నాలనుండి శ్రీశైలమునకుం బోవు మార్గముననే-క్షేత్రమునకు నాలుగుమైళ్ల దిగువ-రెండు కొండల నడుమ-అగాధమైన లోయలో నొక మడుగు కానవచ్చును. దానికే 'భీముని కొలను' అని పేరు. ఒక కొండ సెలయేరు దీని మూలముగాం బ్రవహించుచుం బడమట కృష్ణానదిలోం గలియును. దిగి యక్కడికి పోవుటయు, మీంది కెక్కుటయుం గూడ శ్రమసాధ్యములే!

దీనికి 'భీముని కొలను' అని పేరువచ్చుటకుం గారణము లేకపోలేదు. పూర్వము పాండవులు వనవాసము చేయునపు డీ ప్రాంతమునకు వచ్చిరట! ఈ స్థలమునకు వచ్చుసరికి భీమునికి దప్పిక యధికముగాం గలిగెను. త్రాగుటకుం జుట్టు ప్రక్కల నెక్కడను జలము లభింపకపోయెను. అందువలన నతండు కోపించి నేలపై తన గదతోం గొట్టి యీ మడుగును కల్పించెనట!

ఇచటి దృశ్యములు రమణీయముగా నుండును. ఇక్కడి రెండు కొండలను గలిపి, యొక వంతెనను నిర్మించు నాలోచన ప్రభుత్వమున కున్నదంట !

పాతాళగంగ :— స్వామి సన్నిధికి రమారమి రెండు మైళ్ళదూరమున లోయలో కృష్ణానది ప్రవహించుచుండును. అదియే యిచ్చట 'పాతాళగంగ' అని పిలువఁబడును. మిక్కిలిలోఁతున నోటఁ ప్రవహించుటచే ఈ పేరువచ్చియుండు నేమో! ఇది యెంతో పవిత్రమైన తీర్థముగా ప్రసిద్ధము. పాపాత్ములు తన్నంటి స్నానముచేయుటవలన, వారి పాపము లన్నియును గంగానది కంటెనని, యా పాపములను పోఁగొట్టు కొనుటకై భాగీరథీనదీమతల్లి యీ పాతాళగంగలో మునింగె ననియు ప్రసిద్ధి.

ఇచటికిఁ బోవుటకు తొమ్మిదివందల మెట్లు దిగవలెను. ఇవి మిక్కిలి యెత్తుగా నుండును. కావున దిగునపు డెంతో జాగరూకత వహింపవలెను. విజయనగరప్రభు వగు కృష్ణదేవ రాయలు కట్టించిన మండపములు కొన్ని మార్గమున కిరు వైపులను గలవు. ఇక్కడినుండి చూచినచో – త్రిమూర్తుల పర్వతముల నడుమనుండి – అనఁగా – బ్రహ్మ, రుద్ర, విష్ణు గిరులమధ్యనుండి మందయానముతో కృష్ణాస్రవంతి ప్రవహించు సుందరదృశ్య మెంతో హృదయంగమమై యుండును. ఈ ప్రాంతమున యాత్రికులు కూరుచుండి ప్రకృతిశోభను దిలకించుట కనువుగాఁ గొన్ని వేదికలు ఈనడుమనే నిర్మింపఁ బడినవి.

శివాజీ మందిరము

(ఇది దేవాలయమునకు ౩ ఫర్లాంగుల దూరమున నున్నది

బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు

(వీరి పేరిట మూఁడు పర్వతము లీక్షేత్రమునఁ గలవు)

శ్రీశైల శిఖరమునకు ముందుభాగమున నొక పాలరాతి నంది యీ నడుమనే ప్రతిష్ఠింపఁబడినది? అది ఎంతయు నాకర్షణీయముగ నున్న కళాఖండము. దానిని దేవదాయ. ధర్మదాయశాఖ డిప్యూటీ కమీషనరు శ్రీ జి. ఎస్. ఎస్. రామమూర్తిగారు సంపాదించినారఁట! దేవదాయ. ధర్మదాయశాఖ కమీషనరు శ్రీ పైడి - లక్ష్మయ్యగారు దీనిని ప్రతిష్ఠించినారు. దీని కొమ్ముల నడుమనుండి శ్రీశైలాలయ దృశ్యమును జూచుట కనువుగా దీనిప్రతిష్ఠ జరిగినది. ఇక్కడి నుండి చూచిననో పాతాళగంగా ప్రసంతికూడ మరొకవంక హృదయాకర్షకముగాఁ గానవచ్చును.

ప్రధాన దేవాలయమునకు వాయవ్యదిశను మైలుదూరములో విభూతిమఠము. సిద్ధుల మఠము. నందుల మఠము. ఘంటాకర్ణ మఠము. సారంగధర మఠము-అను నైదుమఠములు కలవు. మఱియు నీ క్షేత్రమున పాండవుల ఆలయములు. శిథిలమైన జగద్గురు పండితారాధ్యుల మఠము. అన్నపూర్ణాలయము. కుమారస్వామిగుడి. రాజరాజేశ్వరీ దేవాలయము. అంబాలయము శివాజీమందిరము మున్నగు దృశ్యములుకలవు. త్రిమూర్తుల పేరిట వెలసిన గిరులను దర్శించుచుఁడే! ఇవికాక ఇంకను-అసంఖ్యాకములగు దేవాలయములు. తీర్థములుకలవు.

ఇచట శైవపీఠములకుఁ బ్రత్యేక వైశిష్ట్యము కలదు. శైవ పీఠాధిపతులు శ్రీశ్రీ జగద్గురు పండితారాధ్య సూర్య సింహాసన పీఠాధిపతులకు ఇచట ప్రత్యేక మర్యాదలు కలవు. పరమశివభక్తులగు శ్రీస్వామివారు శ్రీశైలమునకుఁ బూర్వపు

ఔన్నత్యమును కాపాడుటకు సర్వవిధముల యత్నించుచున్నారు. ఆయన శ్రీశైల ధర్మప్రచారణసంఘ కార్యనిర్వాహకులు!

శ్రీపర్వత పురాణమునందలి వర్ణనములనుబట్టి త్రిపురాంతకము తూర్పు శిఖరము. ఇందు దేవేంద్రుడు నివసించును: పశ్చిమశిఖరము బ్రహ్మేశ్వరము: ఇందు బ్రహ్మ నివసించును. మహేశ్వరము మాణిక్యశిఖరము. ఇది మర్త్య గణములచే సేవింపబడినది. పుష్పశైల శిఖరమున ప్రవాళము లుండెడునట! స్కందమానేశ్వరము పద్మశృంగము: ఇందు కుమారస్వామి నివసించును. దేవముని గణములచే సేవింపబడునది హేమశృంగము. నాగబిలము నరకతల శిఖరము. ఇందు విష్ణుదేవుడు నివసించును. నందిమండలము వజ్రశృంగము. ఇది నందీశ్వరుని నివాసము.

ఈ శిఖరమునందలి తీర్థములుకూడ అందే వివరింపబడినవి. మొదటిశిఖరమున సానంది–నంద – శుక్ల తీర్థములు కలవు. రెండవ శిఖరముపయి కోనులి – కీర్తి – గౌగ అను తీర్థము లున్నవి. మూడవ శిఖరముమీద తామ్ర–విచిత్ర – జాహ్నవి అను తీర్థములు కలవు. నాల్గవ శిఖరమున భారతి – చారుఘోషిణి – అరుషిణి అను తీర్థములు కలవు. ఐదవ శిఖరమున మహాజ్యోతి – జయ – విజయ అను తీర్థములు కలవు. ఆఱవ శిఖరముపై వక్ర – పృథువు – ఆభిష్మతి అను తీర్థములు కలవు. ఏడవ శిఖరమున జ్యోతి–అర్చి–చతుర్వాక అను తీర్థము లున్నవి. ఎనిమిదవ శిఖరముపయి రత్న–క్షేమ–శుక్ల అను తీర్థములు కలవు.

మఱియు నిచ్చట దూకి చచ్చు కొండవాగు కలదు. కొండచరియనుండి, ఆ వాగులో దూకి చచ్చినచో ముక్తి లభించునని తలఁచి, భక్తులు కొందఱు సాహసించి, యట్లు చేయుచుండిరఁట!

మఱియు నీ తీర్థములలో నా యా మాసములలో స్నానముచేసినఁ గలుగు ఫలములును శ్రీపర్వతపురాణము నందే వివరింపఁబడినవి. పురాణములలో వీనింగూర్చిన వివ రము లున్నను, నేటికాలమున నీ శిఖరములలోఁ గొన్నిటిని గుర్తించుటగాని, ఆ తీర్థములను కనుగొనుటగాని, వానిం జేరుటగాని సాధ్యమైనపనులు కావు.

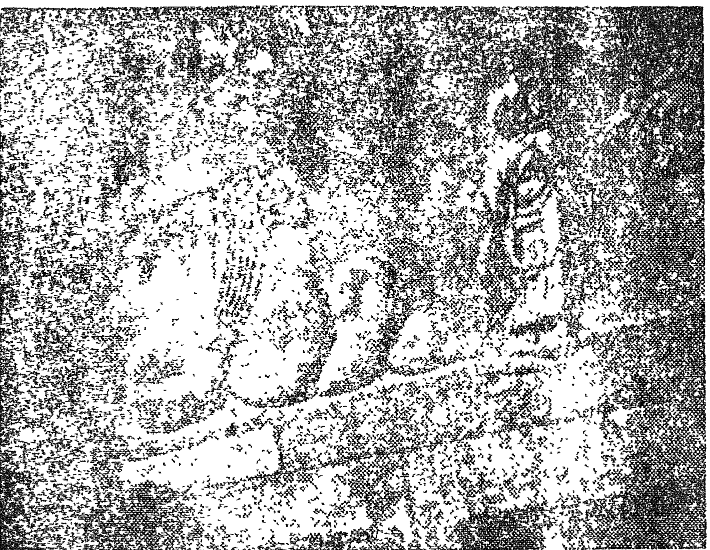
శిల్పకళ

శ్రీశైలమునందలి శిల్పకళనుగూర్చి తెలిసికొనుట కచ్చట దేవాలయములును, దుర్గప్రాకారకుడ్యములు మొదలగు శిల్పములును. శిథిలావస్థలో నున్న మందిరములును. కొన్ని శిథిలములును ఆధారములు.

శ్రీశైలపర్వతమునకుఁ బోవునపుడు దారి పొడుగునను, శిథిలములైనఆలయములు, ప్రాకారద్వారములు, కొన్ని మండపములు కన్పించును. దీనినిబట్టి గాంచినచో శ్రీశైల మొకప్పుడు మహోన్నతదశయం దుండినట్లు స్పష్టముకాఁ గలదు. శిథిలములనుబట్టి. యీనిర్మాణములు క్రీ. శ. 14–వ శతాబ్దికంటెఁ బ్రాచీనములు కానట్లు తోఁచుచుండును.

క్షేత్రమునందలి నిర్మాణము లన్నియును శిల్పకళతో విలసిల్లుచున్నవి. ప్రాకారకుడ్యములు పెద్ద పెద్ద రాళ్లతో నిర్మింపఁబడుటచే, ఆ శిలలపై రథ, గజ, తురగ, పదాతుల వరుసలు, మానవుల తీరులు, భక్తుల మహాత్మ్యములు. శైవాంశ సంభూతుల పద్ధతులు, శైవప్రతికూలు రగువారి క్రూర చర్యలు, భగవంతుని లీలలు, తరణోపాయములు, తరించిన వారి రూపములు ఇంపుగాఁ జెక్కఁబడి యున్నవి.

శైవవిగ్రహములనుగూర్చిన వివరములు తెలిసికొనఁ గోరువారికి ఇచటి శిల్పములు ప్రదర్శనాలయములుగా నుండఁ

ప్రాకార కుడ్యముమీద నాగశిల్పము

గలవు. ఇచట శివుని లీల లన్నియు ప్రదర్శింపఁబడియున్నవి. భాగవత, రామాయణాది కథలు, పరమశివుని కథలు అన్నియు మిక్కిలి సూక్ష్మము లగు వివరణములతో నున్నవి. పార్వతీ వివాహము, అర్జునుని తపస్సు, విశ్వకర్మ శివునకుఁ జేసిన తులా

ప్రాకారమునందలి యొక శిల్పము

భారము, శివుని భిక్షాటనము, దారుకావనవిహారము, శివుఁడు మార్కండేయుని రక్షించుట మున్నగు కథ లన్నియు మిక్కిలి యందముగా చెక్కఁబడియున్నవి.

ఆలయ విమానశిల్పము పల్లవులనాఁటి దని కొందఱును, చాళుక్యుల నాఁటి దని కొందఱును అనుకొందురు.

దుర్గకుడ్యమున అడుగున నున్న వరుసలో నేనుంగుల చిత్రములు కలవు. ఆ యేనుంగులు తొండములతో వృక్షములను బట్టుకొని యున్నట్లు కలదు. దానికి పయివరుసలో గుఱ్ఱముల చిత్రములు, వేట చిత్రములు. ఖడ్గము మున్నగు నాయుధములను ధరించి, యుద్ధసన్నద్ధులైన వీరుల చిత్రములు ఎంతో ఆకర్షణీయములై యుండును.

శిలలపైఁ జెక్కఁబడిన శిల్పములే కాక, ఇత్తడితోఁ దయారుచేయఁబడిన శిల్పము లిచట నసంఖ్యాకముగ నున్నవి. వీని నన్నిటిని గమనించిన నొక శిల్పప్రదర్శనశాల వలెఁ దోఁచును. విగ్రహములలో నటరాజస్వామి విగ్రహ మెంతో ఆకర్షణీయమై ముచ్చట గొలుపుచుండును.

జరుగవలసిన పనులు

తగనస్థితిలో నుంచి, ఇచటి మండపములు. శిల్పములు మున్నగువానిని కాపాడకపోవుటవలనఁ జాలవఱకు నివి క్షీణించినవి. శిథిలమైపోయిన భవనములు–మండపములు మున్నగు వానిలోఁ [illegible]. అందలి కళాఖండము లెన్ని నశించియుండునో!

ప్రాకారముపయి అనేక శిల్పఖండము లుండుటవలన దానిని తొలుత రక్షింపవలసియున్నది. లేనియెడల శిథిలావస్థలో నున్న ప్రాకారము పూర్తిగా చెడిపోయి, ఉన్న కళాఖండములైనను దక్కకుండఁ బోవును. పడమటివైపున నున్న ప్రాకారము కూలిపోయినది. కొన్నిచోట్ల రాళ్లు పడిపోయి యున్నవి. మఱికొన్నిచోట్ల ఎండకును, వానకును లోనయి.

కొన్ని శిల్పములు, రూపు, రేఖ లేక పోలికపట్టుటకు అసాధ్యముగ నున్నది.

ప్రాకారమే కాక, ఆలయమునందలి భాగములు కొన్ని శిథిలమైపోవుచున్నవి. గర్భాలయము ముందు ద్వారముపయిం గలరాయి పగిలిపోయినది. దానిని సరిచేయనిచో ప్రమాదము సంభవింపవచ్చును. లోపలిభాగమున నున్న హరిహరరాయలు కట్టించిన మండపములోని రాతి స్తంభములు పగులిచ్చినది. దానిని వెంటనే సరిచేయవలెను. హరిహరరాయలు కట్టించిన గోపురము, శివాజి కట్టించిన ఉత్తరగోపురము శిథిలావస్థలో నున్నవి. కళావైభవము చెడిపోకుండ వానిని పునరుద్ధరింపవలెను. అందులకై అనుభవజ్ఞులగు ఇంజనీర్లు శ్రద్ధవూని యీ పనికి సిద్ధపడవలెను. ప్రాచీన కట్టడములకు రక్షణ నిచ్చు రాష్ట్రప్రభుత్వమువారును. కేంద్రప్రభుత్వమువారును వెంటనే తగిన శ్రద్ధతీసికొని వీనిని పునర్నిర్మింపవలసి యున్నది.

పురాతన నిర్మాణములను అడుగడుగునను పరిశీలించి, తగినట్లు మరమ్మత్తు చేయింపవలెను. ఇట్లు శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలములో జరిగినట్లు తెలియుచున్నది. ఆ ప్రభువు యాత్రికుల సౌకర్యముకొఱకు బావులను త్రవ్వించుటయే కాక తూర్పుగోపురమును మరమ్మతు చేయించెను. అప్పుడు గర్భాలయమున నేలపై నంతటను బంగారు రేకులు పరువబడియుండెడివట! ఇప్పుడా బంగారు రేకులు లేవు. గర్భగుడి గోడలు బీటలువాఱినవి. అన్ని మండపములును వానకు ఊఱియుచున్నవి. వీనిని పునర్నిర్మింపవలెను. మురుగునీరు

పోవు కాలువలు పూడిపోయినవి. వానిని తిరుగ త్రవ్వింప వలెను. నీటి సదుపాయము, దీపముల సౌకర్యము లేనియెడల యాత్రికులు శ్రమపడవలసివచ్చును. ఉత్సవములు జరుగు నపుడు కల్గింపఁబడు సౌకర్యములు నిత్యము జరుగుట కేర్పాట్లు జరుగవలసియున్నవి.

ఉత్సవములు

పుణ్యస్థలములలో నిత్యము ఏవో యుత్సవములు జరుగుచుండుట పరిపాటి. కాని, యీ క్షేత్రము దుర్గమములగు పర్వతముల నడుమ ఉండుటవలన ప్రధాన పర్వదినములలో తప్ప, ఇతరకాలములం దచ్చటికి యాత్రికులు వచ్చుటయరుదు. మకరసంక్రాంతి, మహాశివరాత్రి, సంవత్సరాది— ఇచటి ప్రధానోత్సవదినములు. మఱియు చైత్రశుద్ధ పూర్ణిమా దినమున భ్రమరాంబాదేవిసన్నిధిలో కుంభోత్సవము జరుగును. సంక్రమణమునుండి చైత్రశుద్ధ పూర్ణిమవఱకును యాత్రికుల రాకపోకలు విరివిగ సాగుచుండును. ఈ యుత్సవములకు దక్షిణదేశమునందలివా రెల్లరును – ఆంధ్రులు, కర్ణాటకులు, అఱవలు, మహారాష్ట్రులును వత్తురు. శివరాత్రికిని, సంవత్సరాదికిని కర్ణాటకు లధికముగ వత్తురు. ఆంధ్రదేశములోని యన్నిప్రాంతములనుండియు శివరాత్రి కెక్కువగా యాత్రికులు వత్తురు. ఏలయన – సర్వప్రధానమైన ఉత్సవ మిచట శివరాత్రియే!

'భక్తిమతిలింగపతి' అను యార్యోక్తి, భక్తసులభుండగు శంకరుఁడు తన్ను గొల్చు జనులయెడ అమిత వాత్సల్యమును జూపును. అతఁడు భక్తుల భక్తభావమును బరీక్షించి, వారి వారికిఁ దగిన ఫలముల నొసఁగుచుండును. భక్తు లెంత శ్రమపడి భగవంతుని సన్నిధి కేఁగుదురో, భగవంతునికి

భక్తులపయి అంత వాత్సల్య ముండును. తక్కిన క్షేత్రములు సులభగమ్యములు. శ్రీశైలము సులభగమ్యము కాదు. దానిని జేరుట కెంతో శ్రమపడవలసియున్నది. వ్యయ మధికము. ప్రమాదము లనంతములు. ఇన్నింటిని సహించి శ్రీపర్వతమును జేరిన భక్తులపయి పరమశివునకు వాత్సల్య ముండుట సహజమే కదా!

మఱియు, శివరాత్రి శంకరునకు ప్రీతిని కలిగించు పర్వదినము! ఆదినమున – శ్రీశైలమున భగవంతుని దర్శించినచో, ఆ దేవదేవునికి అధికముగ వాత్సల్యము కలుగుటయు సహజమే!

మహాశివరాత్రి పుణ్యసమయమునందు శ్రీశైల మల్లికార్జున దేవుని దర్శనమునను, ఆరాధనాదులవలనను కైవల్యమును సాధింపవచ్చునని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. పర్వతమును దిగి పాతాళగంగకు పోయి, స్నానము నొనర్చి, యా తీర్థమును దెచ్చి, దానితో పర్వతలింగము నభిషేకించినపుడే శివరాత్రివ్రతము పూర్తి యగు నని పెద్దలు చెప్పుదురు.

ఒకప్పుడు ప్రళయకాలమున సర్వ సంహారకార్యమును నిర్వర్తించి పరమశివుడు రాత్రిసమయమున భయంకరముగ తాండవ మొనర్చుచుండెను. అప్పుడు జీవరాశి యంతయును పిండరూపమున నేకమై చాలకాలము లయస్థితియందే యుండెను. అప్పుడు సర్వమంగళ యను సార్థకనామముగల పార్వతీదేవి పరమేశ్వరునిజూచి 'శివరాత్రి ప్రపంచమును రక్షింపుము, అల్పకాలములోన లయకారుడ వగు (మహాదేవుడ వగు)' నన్ను

సేవించి, తరించుట కనుకూలమగు నొక సమయమును నిర్ణయింపవలె నని ప్రార్థించినదట! పరమశివుడామె ప్రార్థనను మన్నించి – మాఘ శివరాత్రినాడు నన్ను పూజించిన భక్తులకే యుపద్రవములు కలుగక పోయి ముక్తి లభించు ననియు జెప్పెను. మఱియు బ్రళయము రాత్రివేళ జరిగినందున, తన యారాధనము కూడ రాత్రిసమయమునందే జరుగవలె నని నిర్ణయించెను. ఆ శివారాధనానుకూలమగు రాత్రియే మహాశివరాత్రి యని ప్రసిద్ధమైనది. అట్టి మహా పర్వదినమున శ్రీశైలమునందలి పర్వతలింగము నారాధించిన యెడల జనులు, జనన మరణాది మహాక్లేశములతో నిండిన సంసారమునకు దూరులై శివసాయుజ్యమును బొందగలరు. శివుడుపదేశించిన యీ పద్ధతిని శివరాత్రిదినమున శ్రీశైలమున భగవదారాధన మొనర్చినవారికి ముక్తి కరస్థము కానిచో నేమగును?

ఉత్సవవిషయమున మిగిలిన దేవాలయములకును, శ్రీశైలమునకును ఒక వ్యత్యాస మున్నది. సాధారణముగా దేవాలయము లన్నిటియందును–ఉత్సవసమయములలో ఊరేగింపు చేయుటకును, కల్యాణాదులు జరుపుటకును ఉత్సవవిగ్రహములు ప్రత్యేకముగ నుండును. మూలవిగ్రహముల కెట్టి యుత్సవములు జరుగవు. ఈ శ్రీశైలమున ఉత్సవవిగ్రహములు కూడ ఒకయెడ స్థిరముగా ఉంచబడును. ఊరేగింపులు మున్నగునవి వానికి జరుగవు. ఉత్సవాదుల కొఱకు ప్రత్యేకముగ విగ్రహము లుండును.

భ్రమరాంబాదేవి వివాహమహోత్సవ మిచట శివరాత్రి మహోత్సవసమయమునందే జరుగును.

శివరాత్రి సందర్భమునందు భ్రమరాంబాలయమున జరుగు "మగళపాగా" ఉత్సవమున కిచట ప్రాముఖ్యము కలదు. శివరాత్రి యింకను కొన్ని దినములకు రానున్న దనగానే–అనగా కొన్ని దినములకు ముందుగనే–భ్రమరాంబా దేవి సన్నిధిలో ఈ 'మగళపాగా' సమర్పణ కైంకర్యము జరుగును. దినమున కొక మూర చొప్పున సంవత్సరపు లెక్కతో మున్నూటయఱువదిమూరల తెల్లపాగా గుడ్డ నొకటి ముందుగనే నేయించి సిద్ధము చేయఁబడి యుండును. ఈ వస్త్రమును దేవాలయగోపురముపై నున్న కలశము నుండి ముఖమండపముపై నున్న నంది మెడకు పాగా చుట్టి నట్లు చుట్టుట ఆచారము. శివరాత్రి యుత్సవములు ముగిసిన తర్వాత ఈ వస్త్రమును విప్పి, చిన్న చిన్న ముక్కలుచేసి దేవిప్రసాదముగా భక్తులకు పంచిపెట్టఁబడును.

చైత్రశుద్ధ పూర్ణిమనాడు భ్రమరాంబాదేవి సన్నిధిలో కుంభోత్సవము జరుగును. అన్నమును దేవి సన్నిధిని కుంభము నుంచుట. బలిహరణము మున్నగు నాచారపద్ధతి యంతయును శాక్తేయ విధానమున జరుగును.

ఇటీవల కొన్ని సంవత్సరములనుండియు నీ క్షేత్రమునందు చైత్రశుద్ధ పాడ్యమి మొదలు నవమి వఱకును [illegible] గతిలో చండీయాగము జరుపఁబడుచున్నది.

ఈ క్షేత్రమునందు సాక్షి దర్శనము ప్రధానము. కొండ లెక్కి వచ్చిన యాత్రికులు కన్నీరును కడుగుకొనకుండ, సాక్షితోనున్న పాదముతోనే మల్లికార్జునస్వామి గుడికిం బోయి, మోకరించి, శివలింగ శిరోభాగము నుదుట తాకునట్లు స్పృశించి సంతృప్తి జెందుదురు. జాతి విచక్షణ లేక హైందవు లందఱు నిచటి మల్లికార్జునలింగమును స్పృశింపవచ్చును. భక్తపరాధీనుం డగు మల్లికార్జున దేవుండు సర్వసులభుం డగు టలో వింత యేమున్నది ?

శివరాత్రికి వచ్చిన భక్తుల సాక్షిదర్శనానంతరము గుడికి మైలుదూరమున నున్న పాతాళగంగకు — తొమ్మిది వందల మెట్లు దిగిపోయి, స్నానాదులు నిర్వర్తించుకొని పాత్ర ములలో జలమును నింపుకొనివచ్చి, యా జలముతో లింగాభి షేక మొనర్తురు. ఇట్లభిషేకము చేసిననే యాత్రికుల యాత్ర పూర్తి కాంగలదట !

పూర్వ మిచట వచ్చుటకు తగిన సౌకర్యములు లేనందున యాత్రికులు ఉత్సవసమయములలోనే వచ్చుచుండెడి వారు. ఇప్పుడు శ్రీశైలమునకు మార్గము పడి బస్సులు నడు పాయ మున్నందున నిత్యము యాత్రికులు స్వామిదర్శనము చేసికొనవచ్చును. కావున భక్తులందఱును శ్రమలేకయే దేవ దర్శనము చేసికొని తరింపనచ్చును.

పూజావిధులు

భక్తులవలన వసూలగు సుంకములుతప్ప శ్రీశైల దేవస్థానమునకు వేఱే ఆదాయములేదు. సంవత్సరమునకు నలువది వేల రూపాయలవఱకును ఆదాయము వచ్చును. ఇది దేవాలయముల క్రింది ఖర్చునకును, ఉద్యోగులయొక్కయు, పనివాండ్రయొక్కయు జీతములకైనను సరిపోదు. దేవాలయమునందలి జీర్ణభాగములను పునర్నిర్మించుటకును, వసతిభవనములకును యాత్రికులకుఁ గావలసిన సౌకర్యములను కలిగించుటకును లక్షలకొలది ధనము కావలసియున్నది. అందులకై దేవస్థానమువారు అర్చనాది కైంకర్యములకై కొన్ని రుసుములను నిర్ణయించియున్నారు. ఆ వివరము లిచట నీయఁబడుచున్నవి.

శ్రీ మల్లికార్జునస్వామివారి దేవాలయమున

వివరము	రు. న.పై.
1. దేవాలయప్రవేశమునకు, దర్శనమునకును	1-00
2. కర్పూరహారతికి, కొబ్బరికాయ కొట్టుటకు లేక వత్తులు వెలిగించుటకు	0-50
3. మహాన్యాసపూర్వక–కాలాగ్ని శైలసువాసన సహిత–మహారుద్రాభిషేకము 331 ఆవృత్తులకు	1116-00
4. మహాన్యాసపూర్వక–కాలాగ్ని శైలసువాసన సహిత లఘురుద్రాభిషేకము 121 ఆవృత్తులకు	250-00

వివరములు	రు. నయాపైసలు
5. మహాన్యాసపూర్వక-కాఠక శతానువాక సహిత రుద్రాభిషేకము 11 ఆవృత్తులకు	116-00
6. మహాన్యాసపూర్వక-కాఠక శతానువాక సకృద్వారాభిషేకము-ఏకావృత్తికి	50-00
7. మహాన్యాసపూర్వక మహారుద్రాభిషేకము 121 ఆవృత్తులకు	50-00
8. మహాన్యాసపూర్వక రుద్రాభిషేకము 11 ఆవృత్తులకు	5-00
9. మహాన్యాసపూర్వక సకృద్వారాభిషేకము ఏకావృత్తికి	15-00
10. లఘున్యాసపూర్వక రుద్రాభిషేకము 11 ఆవృత్తులకు	20-00
11. లఘున్యాసపూర్వక సకృద్వారాభిషేకము ఏకావృత్తికి	10-00
12. రుద్రాభిషేకము-11 ఆవృత్తులకు	15-00
13. సకృద్వారాభిషేకము-ఏకావృత్తికి	5-00
14. పురుషసూక్తవిధానము శివసహస్రనామ పూజకు	6-00
15. శివసహస్రనామ పూజకు	5-00
16. భృంగి పూజకు	5-00
17. పురుషసూక్త విధాన త్రిశతి పూజకు	4-00
18. త్రిశతిపూజకు	3-00

19. పురుషసూక్తవిధానమున శివాష్టోత్తర శతనామ పూజకు 3-50

20. శివాష్టోత్తర శతనామ పూజకు 2-50

21. లక్ష బిల్వార్చనకుఁ గాని లక్ష కుసుమార్చనకుఁ గాని. సహస్ర ఘటాభిషేకమునకుఁగాని 116-00

(ఈ యర్చనకు కావలసిన పూజాద్రవ్యములను ఋత్విక్కులను పూజ చేయించుకొనువారే సమకూర్చుకొనవలెను. ఋత్విక్కుల కీయవలసిన దక్షిణలను కూడ వారే ఇచ్చుకొనవలెను.)

22. జరుపు దండములకుఁగాని. పొర్లు దండములకుఁ గాని 5-00

23. పుట్టు వెండ్రుకలకు 6-00

24. ఉపనయనమునకు 25-00

25. వివాహమునకు 25-00

26. వెండి నందివాహనపు సేవకుఁగాని. కైలాస వాహన సేవకుఁ గాని. రావణ వాహన సేవకుఁగాని 50-0-0

27. పల్లకి సేవకు 12-00

28. రుద్రాక్ష సేవకు 35-00

29. దర్పణ సేవకు 5-00

30. మహా నైవేద్యము (వండిన పదార్థము) నకు 2-00

శ్రీ భ్రమరాంబాదేవి ఆలయమున

1.	శ్రీసూక్తవిధానమున సహస్రనామపూజకు	6-00
2.	సహస్రనామపూజకు	5-00
3.	శ్రీసూక్తవిధానమున త్రిశతిపూజకు	4-00
4.	త్రిశతిపూజకు	3-00
5.	శ్రీసూక్త విధానమున ఖడ్గమాల పూజకు	4-00
6.	శ్రీ దేవి ఖడ్గమాల పూజకు	3-00
7.	శ్రీ సూక్త విధానమున అష్టోత్తరశతనామ పూజకు	3-50
8.	అష్టోత్తరశతనామపూజకు	2-50
9.	కర్పూరహారతికిం గాని, కొబ్బరికాయకుం గాని, వత్తులు వెలిగించుటకుం గాని	0-50
10.	వస్త్రాలంకరణమునకు	5-00
11.	మహానివేదనకు	5-00
12.	దర్పణసేవకు	5-00
13.	గండదీపమునకు	2-50
14.	లక్ష కుంకుమార్చనకుం గాని, లక్ష పుష్పార్చనకుం గాని	116-00

(ఈ పూజకుం గావలసిన సామగ్రిని, ఋత్విక్కులను పూజ చేయించుకొనువారే ఏర్పాటు చేసికొనవలెను. ఋత్విక్కుల కీయవలసిన దక్షిణలను కూడ వారే భరించవలెను.)

నిత్యార్చన

శ్రీశైల మల్లికార్జునస్వామివారి దేవాలయములోఁ గాని, శ్రీ భ్రమరాంబాదేవి వారి ఆలయములోఁగాని జరిగెడి నిత్యార్చన కాలములో నిత్యము గోత్రనామములు చదివించుకొనఁదలఁచిన భక్తులు సంవత్సరమునకు రు. 25/– చెల్లింపవలెను. ఆరీతిగనే పయి దేవాలయములలో దేనియందైనను నిత్యహారతి సమయములో గోత్రనామములు చదివించుకొనఁ దలఁచిన భక్తులు సంవత్సరమునకు రు. 12/– చెల్లింపవలెను.

శ్రీమల్లికార్జునస్వామి విభూతిప్రసాదము. శ్రీ భ్రమరాంబాదేవి కుంకుమప్రసాదము వలయు భక్తులు దేవస్థానము కార్యనిర్వాహణాధికారి (ఎగ్జిక్యూటివ్ ఆఫీసరు) గారి పేర ఒక రూపాయి మనియార్డరుచేసి. వారి పూర్తి విలాసమును తెలిపినయెడల – ఆ ప్రసాదము పంపఁబడును.

శాశ్వతపు అర్చన పద్ధతులు

ఈ క్రింద చూపఁబడిన సిరాశిములను చెల్లించినవారి పేరఁ గాని. వారు కోరినవారి పేరఁ గాని క్రింద నుదహరింపఁబడిన అర్చనలు–వత్సరములో వారు కోరినట్టి ఒక దినమున (శివరాత్రి – సంవత్సరాదుల ఉత్సవ దినములలో తప్ప ఇతర దినములలో) శాశ్వతముగా జరుపఁబడును. వా రిచ్చు సిరాశి ములపై వచ్చు వడ్డీమాత్రమే ఆ యా అర్చనలకయి ఉపయోగింపఁబడును.

శ్రీమల్లికార్జునస్వామివారి దేవస్థానమున

వివరము	రూ. నపై.
1. మహాన్యాసపూర్వకముగ కాలిక-శతానువాక సహిత రుద్రాభిషేకము 11 ఆవృత్తులకు-	4000-00
2. మహాన్యాసపూర్వకముగ కాఠక-శతానువాక సహితసకృద్వారాభిషేకము-ఏకావృత్తికి-	3000-00
3. మహాన్యాస పూర్వకముగ మహా రుద్రాభిషేకము 121 ఆవృత్తులకు-	2000-00
4. మహాన్యాస పూర్వకముగ రుద్రాభిషేకము 11 ఆవృత్తులకు-	1000-00
5. మహాన్యాసపూర్వకముగ సకృద్వారాభిషేకము - ఏకావృత్తికి-	600-00
6. లఘున్యాసపూర్వకముగ రుద్రాభిషేకము 11 ఆవృత్తులకు-	800-00
7. లఘున్యాసపూర్వకముగ సకృద్వారాభిషేకము - ఏకావృత్తికి	400-00
8. రుద్రాభిషేకము 11 ఆవృత్తులకు	600-00
9. సకృద్వారాభిషేకము - ఏకావృత్తికి	200-00
10. పంచామృతస్నానమునకు	100-00
11. అష్టోత్తర శతనామ పూజకు	100-00
12. సహస్రనామ పూజకు	200-00

శ్రీ భ్రమరాంబాదేవివారి దేవస్థానమున

1. సహస్రనామపూజకు 300–00
2. అష్టోత్తర శతనామపూజకు 100–00

(శివరాత్రి ఉత్సవములలో నియమితసమయమున ఎట్టి రుసుము చెల్లించనక్కరలేకయే ధర్మదర్శన మివ్వబడుచుండును.

భజనములు, కుటీరములు నిర్మించుటకు స్థలములు నిచ్చి దాతలకు కొన్ని ప్రత్యేక సౌకర్యములు ఏర్పాటుచేయబడును.)

N. B. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వమువారి దేవాదాయ–ధర్మాదాయ శాఖవారు ప్రకటించు 'ఆరాధన' మాసపత్రిక (సం. 3 సంచికలు 9, 10) లో శ్రీశ్రీశైల దేవస్థానమువారు ప్రకటించిన 'విజ్ఞప్తి' ననుసరించి యీ పట్టిక కూర్చబడినవి.)

సౌకర్యములు

పూర్వము సామాన్యముగానుండు కాశి, రామేశ్వరము మున్నగు పుణ్యస్థలములకుఁ బోవుట యెంతకష్టమో, దగ్గఱ నున్నను శ్రీశైలమునకుఁ బోవుటయుఁ ఆంధ్రుల కంత కష్టముగ నుండినది. దేవదాయ, ధర్మాదాయములను ప్రభుత్వము తన యాజమాన్యమున నిర్వహించుటను ప్రారంభించిన పిదప పెక్కు క్షేత్రము లభివృద్ధికి వచ్చినవనియు, ఇంకను అభివృద్ధికి రానున్నవనియు నిశ్చయముగా తెలుపవచ్చును. క్షేత్రములకు వచ్చు యాత్రికులకుఁ దగిన సౌకర్యము సమృద్ధిగా నున్నప్పుడే. ఆ క్షేత్రముల కసంఖ్యాకముగా భక్తులు వచ్చుచుండుటయు, క్షేత్రముల మహాత్మ్య లోకమున వెల్లడియగుటయు సంభవించును. ప్రభుత్వపు దృష్టి యీ నడుమనే శ్రీశైల క్షేత్రముపైఁ బడినది. దీని అభివృద్ధికయి జరుగు పనులలో రోడ్డువేయుట ప్రధానమైనది. అచ్చటికి వెళ్ళెడు యాత్రికులు రెండు, మూఁడు దినములైన క్షేత్రమునందుండి తలదాఁచుకొనుటకు తగిన వసతులు ఉండవలెను. ఇదివఱకున్న మఠములుగాని, సత్రములుగాని మంచి స్థితిలో లేవు. ఉన్నను, అవి చాలవు. అందుచే ప్రభుత్వము బాగుగా నాలోచించి శ్రీశైలమున కొన్ని భవనములను నిర్మించుచున్నారు. జనోపయోగకరము లగు పనులకు ముందంజ వేయు దాతలను ప్రోత్సహించుచున్నారు. ఆరీతిని సాయపడిన దాతలకు కొన్ని ప్రత్యేక సౌకర్యములను కలిగిం

చుటకు దేవాదాయ, ధర్మాదాయ శాఖవారు నిర్ణయించియున్నారు.

దాతలకు కలుగఁజేయు సౌకర్యములు

1. నూటాఱురూపాయలనుండి అయిదువందలరూపాయల వఱకు విరాళముల నిచ్చు దాతలకు దర్శనపు రుసుము చెల్లింప నక్కఱలేకయే - వరుస తప్పించి - ముందుగా దేవదర్శనము చేయింపఁబడును.

2. రూ. 500/-నుండి వేయిరూపాయలవఱకును విరాళము లిచ్చు దాతలకు మీఁది సౌకర్యములతోపాటు సంవత్సరమునకు మూఁడు దినములు ఉచితవసతిసౌకర్యము కల్పింపఁబడును.

3. వేయి రూపాయలనుండి రెండు వేల రూపాయల వఱకు విరాళము నిచ్చు దాతలకు పయి రెండు సౌకర్యములతోపాటు వారి పేర్లు - ఫలకముపై చెక్కింపఁబడును.

4. రెండువేల రూపాయలకు పైగా విరాళము నిచ్చు దాతలకు పైనిచెప్పిన సౌకర్యము లన్నియును కల్గింపఁబడును. మఱియును, వా రిచ్చు ధనము వారు కోరిన నిర్మాణమునకై వినియోగింపఁబడును. అట్టి నిర్మాణముపై వారిపేరు చెక్కింపఁబడును.

భవనముల వివరము

యాత్రికులు బసకయి మూఁడు రకముల భవనములను నిర్మింప ప్రభుత్వము సంకల్పించియున్నది. వానిలో కొన్ని

ఒంటి గదుల యిండ్లు, కొన్ని రెండు గదుల యిండ్లు, కొన్ని మూడుగదుల యిండ్లు. ఈయిండ్లలో వంటకు, స్నానమునకు ప్రత్యేకముగ సౌకర్యము లుండును. ఒంటిగది గల యింటికి నాలుగువేల అయిదువందల రూపాయలు అగునని, రెండు గదుల భవనమునకు ఏడువేల రూపాయలు అగుననియు, మూడు గదుల భవనమునకు పదివేల రూపాయలు అగుననియు అంచనా వేయబడెను. ఈ భవనముల నిర్మాణమునకు దేవస్థానము భరించు సొమ్ము నాల్గవ వంతు. మిగత మూడు వంతులు భరించు దాతల పేర్లు ఆయా భవనములపై ఉదాహరింపబడును. మఱియు సంవత్సరమున పదిదినములపాటు వారికిగాని, వారి ఉత్తరువు పొందినవారికిగాని, ఈ భవనములలో ఉచిత వసతి సౌకర్యములు కల్గింపబడును.

భవనముపయిగాని, భవనమును నిర్మించిన స్థలముపయిగాని దాతలకెట్టి హక్కులును ఉండవు.

శ్రీశైల దేవస్థానపు స్థానికాభివృద్ధిపథకము ప్రకారము ఇరువదివేల రూపాయల ఖర్చుతో ఒక విశ్రాంతి భవనము నిర్మింపబడుచున్నది. మఱియు శ్రీగండ-నాగయ్యశ్రేష్ఠిగారొసంగిన విరాళముతో ఒక భవనము నిర్మింపబడుచున్నది. ఈ రెండు భవనములకును, ఆంధ్రప్రదేశ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ నీలం-సంజీవరెడ్డిగారు తేది 24-11-1957 న పునాదిరాయి వేసిరి. మఱియు శ్రీ కె. శ్రీనివాసులుగారు, శ్రీ జోగప్పగారు, శ్రీహరిదాసుగారు ఇచ్చిన విరాళములతో నిర్మింపబడనున్న గృహములకు నాడే మైసూరురాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి శ్రీ నిజ

లింగప్పగారు శంకుస్థాపన చేసిరి. శ్రీ మేడా-రామయ్యగారును, శ్రీ మేడా-సుబ్బయ్యగారును ఇచ్చిన విరాళములతో నిర్మింపబడనున్న భవనములకు స్థానిక శాఖామంత్రి శ్రీ కాసు-బ్రహ్మానంద రెడ్డిగారును, శ్రీ నరసింహులు శ్రేష్ఠిగారిచ్చిన ధనముతో నిర్మింపబడనున్న గృహమునకు అప్పటి ఆంధ్రప్రదేశ్ కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు శ్రీ అల్లూరి సత్యనారయణగారును. శ్రీయుతులు గురివిరెడ్డి. రామకృష్ణారెడ్డిగార లొసంగిన విరాళములతో గట్టబడనున్న గృహములకు ముఖ్యమంత్రి లిడ్డియును నాడే శంకుస్థాపన చేసిరి.

శ్రీశైలము సముద్రమట్టమునకు 1500 అడుగుల యెత్తుననుండుటవలన నిచట వాతావరణము చల్లనై హాయినిగొల్పుచుండును. ఇచటికి బోవు మార్గములు సుందరదృశ్యములతో నిండియుండుటవలన యాత్రికులే కాక యితరులు నచటికి బోవుటకు కుతూహలపడుచుందురు. ఇచట భవనములను నిర్మించుటకు ఉదారులు పెక్కు-మంది మాట యిచ్చియున్నారట! కావున కొలది కాలములో నియ్యది విశ్రాంతినివాసకేంద్రముగ కను సగు విరాజిల్లగలదని విశ్వసింపవచ్చును. ఇచట పంబటవేల రూప్యములు వెచ్చించి సుందరమగు అతిథిగృహమును భాగత ప్రభుత్వము నిర్మించుచున్నది.

ఒకటి. శ్రీశైలమునకేగాక - శ్రీశైలమునకు బోవు మార్గములలోగూడ యాత్రికులకు సహాయముగా కొన్ని

గృహములను కట్టించుచున్నారు. కర్నూలుజిల్లా ఆత్మకూరులో సూర్యసింహాసనాధిపతుల పీఠమువద్ద వీరశైవ సంఘమువారు ముప్పదివేల రూపాయలు వ్యయపఱచి 'గాంత్రికనివాస'మను నొక సుందర భవనమును కట్టించిరి. దానిని మైసూరు రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి శ్రీ నిజలింగప్పగారు — తాము శ్రీశైలమునకు వచ్చిన సందర్భముననే బహిర్గతి మొనర్చిరి. ఈ వీరశైవ సంఘమువారే శ్రీశైల క్షేత్రమున లక్షరూపాయలు వెచ్చించి యొక సత్రమును నిర్మింప సంకల్పించి యున్నారు. వారీ విషయమై విరివిగా చందాలు వసూలుచేయుచున్నారు.

శ్రీశైల ప్రయాణము కొంత శీఘ్రముగను సుగమముగను జరుగుటకు రోడ్డునకు తారు వేయవలసియున్నది. అవసరమగుచోట్ల సిమెంటు వేయవలసి యున్నది. దీనికయి కేంద్ర ప్రభుత్వమునుండి ముఖ్యమంత్రి శ్రీసంజీవరెడ్డిగారి కృషివలన ఐదులక్షల రూప్యములు లభించినవి. ఈ పనియును త్వరలోనే ముగియవచ్చును.

ఇదివఱలో శ్రీశైలమునయి ఏవస్తువులను లభించుట కష్టముగనుండెను. ఒంటరిగా పోవువారు భోజనమునకై మిగుల శ్రమపడవలసివచ్చెడిది. కాని, యిప్పుడు శ్రమలేదు. వంట చేసికొనువారికిం గావలసిన వస్తువులను సరఫరాచేయుట కొక వస్తువిక్రయశాల ఏర్పఱుపఁబడినది. కుటుంబములతో గాక. ఒంటరిగా వచ్చువారియొక్కయు, వంట చేసికొన నిష్టపడనివారియొక్కయు సౌకర్యమునకై ఒక భోజనశాల ఏర్పఱుపఁబడినది. అందు కాఫీ, ఫలహారములును; భోజనమును

లభించును. పంద్రెండేండ్ల కిచ్చట చక్కని భోజనము లభింపఁగలదు.

ఇచట నివసించువారియొక్కయు, యాత్రికుల యొక్కయు సౌకర్యమునకయి యీ నడుమనే ఒక పోస్టాఫీసు ప్రారంభింపఁబడినది. ఏ కారణముచేతనయినను, ఇచటికి రాఁజాలని భక్తులు తమ మ్రొక్కుబడులను చెల్లించుటకును, తాము కోరిన పూజలను జరిపించుటకును ఇది మిక్కిలి యనుకూలమయి యుండును.

పదేండ్ల క్రిందటి శ్రీశైలమునకును, ఇప్పటి శ్రీశైలమునకును ఎంతో వ్యత్యాసము కలదు. అప్పుడు నిర్మానుష్యములగు ప్రదేశము లిపుడు జనసంచారము కలిగి ఎంతో కళకళలాడుచున్నవి. శిథిలములకు మరమ్మత్తులు జరుగుచున్నవి. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము దీని యభివృద్ధికయి పెక్కువిధముల కృషి చేయుచున్నది. కేంద్రప్రభుత్వముకూడ శ్రీశైల నగర పునర్నిర్మాణమునకు ద్రవ్యసహాయ మొనర్చుచున్నది. ఇతర రాష్ట్ర ప్రభుత్వములును చేదోడువాదోడగుచున్నవి. ధనికులు భూరి విరాళము లొసఁగుచు తమ కీర్తి స్థిరముగా నుండునట్లు నిర్మాణముల నొనర్చుచున్నారు. ఇఁక భక్తవరుల సహాకారము లభించినచో, శ్రీశైలము గొప్ప పుణ్యక్షేత్రముగానే కాక పెద్ద గిరి నగరముగాఁ బెరుఁగఁగలదని దృఢముగా నమ్మవచ్చును.

Kubera Press, Madras-1.